

TYÖELÄMÄN JA KOULUTUKSEN ENNAKOINTI

Case EKKU-hanke

Koivusaari Anu

Opinnäytetyö
Tietojenkäsittely ja tietoliikenne (ICT)
Tietojenkäsittelyn koulutusohjelma
Tradenomi (AMK)

2018

Tietojenkäsittely ja tietoliikenne (ICT)
Tietojenkäsittelyn koulutusohjelma
Tradenomi (AMK)

Tekijä	Anu Koivusaari	Vuosi	2018
Ohjaaja(t)	Päivi Mastosaari		
Toimeksiantaja	EKKU – Ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke		
Työn nimi	Työelämän ja koulutuksen ennakointi, Case EKKU-hanke		
Sivu- ja liitesivumäärä	55 + 2		

Työelämän ja koulutuksen ennakointi on yksi suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden tärkeä menestystekijä. Työelämän osaamistarpeiden kartoittaminen ja ennakointi antavat koulutuksen järjestäjille sekä työnantajille tärkeää tietoa siitä, missä osaamisessa on puutteita ja millaisia osaajia tulevaisuudessa tarvitaan. Ennakointitiedon perusteella koulutusta pystytään mukauttamaan tarpeita vastaavaksi sekä määrällisesti aloittain että laadullisesti opetuksen sisällön suunnittelussa.

Opinnäytetyössä ennakointia tarkasteltiin yleisesti sekä Lapin alueella toteutettavan EKKU – Ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen -hankkeen (1.3.2015–28.2.2018) kautta. Hankkeen yksi kärkiteema on koulutuksen ennakointi. Lapin alueella halutaan tehostaa koulutuksen työelämälähtöisyyttä ja tehdä tämän tavoitteen saavuttamiseksi entistä tiiviimpää yhteistyötä paikallisten yritysten ja yrittäjien kanssa. Alueen koulutuksessa tulee ottaa huomioon arktisen alueen ainutlaatuinen ympäristö, elinkeinot sekä niihin liittyvät spesifiset työvoimatarpeet.

Opinnäytetyössä selvitettiin, miksi työelämän ja koulutuksen ennakointi on tärkeää ja kuinka EKKU-hankkeen toimijat (Lappia, Lapin ammattiopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu) tekevät ennakointityötä sekä siirtävät saamaansa ennakointitietoa tarjoamiinsa koulutuspalveluihin sekä alueen yrityksiin. Opinnäytetyössä myös kartoitettiin, mitä kanavia koulutuksen tarjoajat hyödyntävät ennakoidakseen työelämän ja yhteiskunnan tulevia tarpeita. Tutkimuksessa haastatettiin EKKU-hankkeen toimijoita sekä käytettiin aineistona hankkeeseen osallistuneille alueen yrityksille tehtyjä osaamiskartoituksia. Yritysten haastatteluista rajattiin yrityksiä yksilöivät tunnistetiedot pois, jotta anonymiteetti säilyy.

Opinnäytetyön keskeisinä tuloksina ilmeni minkä eri kanavien kautta ennakointitietoa saadaan ja miten se vaikuttaa tutkintojen ja koulutusten suunnitteluun. Osaamistarvekartoituksissa tuli esille millaisia osaamistarpeita Lapin alueen yrityksillä oli.

Avainsanat Ennakointi, työelämä, koulutus, osaamistarpeet, osaamistarvekartoitus

School of Business and Culture
Degree Program in Business
Information Technology
Bachelor of Business Administration

Author	Anu Koivusaari	Year	2018
Supervisor	Päivi Mastosaari		
Commissioned by	From Forecasting to Education and Partnership Project		
Subject of thesis	Forecasting Employment and Education, Case from Forecasting to Education and Partnership Project		
Number of pages	55 + 2		

Forecasting employment and education is one of the main success factors in the future of the Finnish society. Anticipating the skills needs and predicting the future, gives critical information to education providers and employers on what skill areas have deficiencies and what kinds of experts are needed. Education can be modified to correspond to the needs both quantitatively by vocational fields and qualitatively by planning the content of education.

In this thesis foresight has been viewed both generally and through a project called From Forecasting to Education and Partnership (1.3.2015-28.2.2018) that is carried out in the Lapland area. One of the leading themes of the project is foresight in education. The operators in the Lapland area aim to strengthen the work-based approach. In order to achieve this goal, the objective is to work more closely with local businesses and entrepreneurs. In regional education, the unique environment and livelihoods of the arctic area and the specific work force related to these factors should be taken into consideration.

In this thesis it has been researched why the foresight of employment and education is critical. In addition, it has been studied how the operators in the From Forecasting to Education and Partnership Project do their work related to foresight and how they transfer the information achieved to the educational services they provide and to the businesses in the area. It has also been surveyed what channels education providers utilize to anticipate the needs of the future in employment and in the society. During this study the operators of the From Forecasting to Education and Partnership Project have been interviewed related to these topics. The businesses that have participated in the project have undergone a survey to determine what was the current level of their skills needs and what skills would be needed in the future. This material has been used in the final project as well. The material does not reveal the identity of the participants.

The results show what channels are being utilized in obtaining information about foresight and how does it effect on the planning of education. The survey for the entrepreneurs revealed what professional skills are needed in the Lapland area.

Key words Foresight, employment, education, skills needed, anticipation of skills needs

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	ENNAKOINTI.....	7
2.1	Mitä ennakointi on?.....	7
2.2	Alueellinen ennakointi Suomessa	12
2.3	Alueellinen ennakointi Lapissa.....	16
2.4	Ennakointi työelämässä ja koulutuksessa.....	19
2.5	Ennakointimenetelmät	28
3	LÄHESTYMISTAPA JA MENETELMÄT	30
3.1	Tapaustutkimus	30
3.2	Laadullinen tutkimus	31
3.3	Haastattelu aineiston hankinnassa	32
4	EKKU-HANKE	34
4.1	Hankkeen esittely	34
4.2	Osaamistarvekartoitusten tuloksia	38
5	EKKU-HANKKEEN HANKETOIMIJAJAHAASTATTELUT	43
5.1	Vastaajan perustiedot	43
5.2	EKKU-hankkeen taustatiedot.....	44
5.3	EKKU-hanke	44
5.4	Ennakointitieto	45
5.5	EKKU-hankkeeseen osallistuvat yritykset.....	46
5.6	Osaamistarvekartoitukset	46
5.7	Hankkeen aikana saadun ennakoititiedon hyödyntäminen	47
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	49
	LÄHTEET	52
	LIITTEET	55

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on työelämän ja koulutuksen ennakointi. Aihe on mielenkiintoinen ja tärkeä, koska yhteiskunta on dynaaminen ja kehittyy jatkuvasti. Yhteiskunnan kehityksen ja muutoksen seurauksena myös työelämän tarpeet ja sitä kautta koulutuksen vaatimukset muuttuvat koko ajan. Jotta koulutus kykenisi vastaamaan työelämän jatkuvasti muuttuviin tarpeisiin, sen on kyettävä ennakoimaan yhteiskunnan ja työelämän tulevaisuuden trendejä. Koulutuksen ennakoinnilla yhteiskunnassa on merkitystä myös yksittäisen ihmisen tasolla. Kouluttautuminen ammattiin, joka ei johda työllistymiseen, on erittäin turhauttavaa ja vaikeuttaa elämän eteenpäin suunnittelua.

Viime vuosien aikana on lähes päivittäin uutisoitu Suomen kansantalouden erilaisista ongelmista. Työkäisen väestön määrän suhteellinen pieneneminen on yksi näiden ongelmien taustalla oleva demografinen tekijä. Se vaikuttaa kansantalouden kasvuedellytyksiin ja siten kykyyn rahoittaa ja ylläpitää nykyisen kaltaista yhteiskuntajärjestelmää laajoine sosiaaliturvineen. Koulutusjärjestelmän reagointi tämän negatiivisen tilanteen hallintaan on avainasemassa. On tärkeää, että koulutusjärjestelmä kykenee entistä nopeammin ja tehokkaammin vastaamaan työmarkkinoiden vaatimuksiin. Kun koulutus vastaa työmarkkinoiden tarpeita, työvoimaresursseja ei mene hukkaan ja työvoimaa voidaan allokoida paremmin. Tämän vuoksi tulevaisuuden työvoimatarpeiden ennakoinnilla on koulutusjärjestelmän kehittämisessä olennainen merkitys. Näin saadaan myös koulutukseen suunnatut taloudelliset resurssit hyödynnettyä mahdollisimman tehokkaasti ja suunnattua työelämän tarpeita vastaavalla tavalla.

Kansantaloutta ajatellen koulutustarjonnan ja työelämän kysynnän yhteensovittamisella on suuri välillinen merkitys, vaikka sen välittömät vaikutukset talouteen ovat vaikeasti osoitettavissa. Koulutuspoliittisilla ratkaisuilla on kuitenkin huomattava vaikutus talouselämään ja sen toimintaedellytysten turvaamiseen sekä laajemmin ajateltuna valtion menoihin ja tuloihin. Kyse on merkittävistä summista, sillä julkiset panostukset ammatillisesti suuntautuneeseen koulutukseen ovat vuositasolla miljardeja. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2011, 11.)

Tulen tarkastelemaan työssäni edellä esiteltyä aihealuetta yleisesti sekä Lapin alueella toteutettavan EKKU – Ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen -hankkeen (1.3.2015–28.2.2018) kautta. Hankkeen yksi kärkiteema on koulutuksen ennakointi. Lapin alueella halutaan tehostaa koulutuksen työelämälähtöisyyttä ja tehdä tämän tavoitteen saavuttamiseksi entistä tiiviimpää yhteistyötä paikallisten yritysten ja yrittäjien kanssa. Alueellisessa koulutuksessa tulee ottaa huomioon arktisen alueen ainutlaatuinen ympäristö, elinkeinot sekä niihin liittyvät spesifiset työvoimatarpeet.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miksi työelämän ennakointi ja siitä saadun tiedon pohjalta koulutuksen ennakointi on tärkeää ja kuinka EKKU-hankkeen toimijat (Lappia, Lapin ammattiopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu) tekevät ennakointityötä sekä siirtävät saamaansa ennakointitietoa tarjoamiinsa koulutuspalveluihin sekä alueen yrityksiin. Opinnäytetyössä pyritään saamaan myös selville, mitä kanavia koulutuksentarjoajat hyödyntävät ennakoidakseen työelämän ja yhteiskunnan tulevia tarpeita. Tutkimuksessa tullaan haastattelemaan EKKU-hankkeen toimijoita sekä käyttämään aineistona hankkeeseen osallistuvilla alueen yrityksille tehtyjä osaamiskartoituksia. Yritysten haastatteluista rajataan yrityksiä yksilöivät tunnistetiedot pois, jotta anonymiteetti säilyy.

Edellä mainittujen kokonaisuuksien tutkimisen tavoitteena on tehdä johtopäätöksiä siitä, millaisia erilaisia ennakointitapoja lappilaisilla koulutuksen tarjoajilla on työelämän tarpeiden ja työelämässä tapahtuvien muutosten kartoittamiseen. Tuloksena toivotaan myös ilmenevän käytännön esimerkkejä, joissa ennakointi on johtanut konkreettisiin toimenpiteisiin. Näitä voisivat olla esimerkiksi uusi koulutusohjelma, uusi opetussuunnitelman sisältö tai jokin räätälöity täsmäkoulutus yrityksille, joita on toteutettu EKKU-hankkeessa toimivien koulutuksen tarjoajien toimesta. Lisäksi olisi tarkoituksena tuottaa yhteenvetoa työelämän ennakoinnin merkityksestä koulutuksen ja opintojen kehittäjänä.

2 ENNAKOINTI

2.1 Mitä ennakointi on?

Ennakointi ja ennakointitutkimus ovat tärkeä osa jatkuvassa muutoksessa olevaa suomalaista nyky-yhteiskuntaa. Aihealueesta löytyy paljon ajankohtaisia julkaisuja. Ennakointityötä tehdään kansallisella ja kansainvälisellä tasolla sekä julkishallinnon organisaatioissa että yksityisissä yrityksissä. Ennakointityön tarkoituksena ei ole ennustaa tarkkaa tulevaisuutta, vaan sen sijaan tuottaa pitkäjänteisesti erilaisia potentiaalisia skenaarioita tulevaisuuksista. Ennakoinnin voidaan sanoa olevan eräänlaista tulevaisuuden tutkimista. Ennakoimalla voidaan hyötyä muutosten tuomista uusista mahdollisuuksista sekä välttää tulevaisuuden uhkia. Ennakointitieto myös auttaa tulevaisuuden suunnittelussa sekä oikeiden päätösten teossa ja toimintojen priorisoimisessa. Tulevaisuuteen pohjautuvan tiedon analysoinnilla on mahdollista säästää huomattava määrä kuluissa sekä välttää hukkainvestointeja ja turhan työn tekemistä. Ennakoinnin avulla pystytään lisäksi ainakin suuntaa antavasti määrittämään millaisia resursseja tulevaisuudessa mahdollisesti tarvitaan. Ennakointia, ennakointityötä sekä erilaisia ennakointimenetelmiä on tutkittu, määritelty ja analysoitu monien eri instituutioiden ja organisaatioiden toimesta.

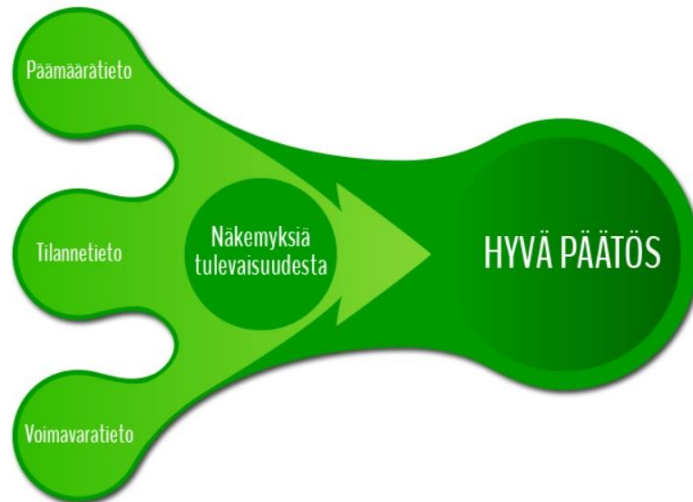
Suomalaisen sivistyssanakirjan mukaan ennakointi määritellään toimintona, jossa otetaan ennakolta huomioon tiettyjä tulevia tekijöitä. Ennakointi tarkoittaa myös sitä, että se edeltää tai enteilee olemassaolollaan ja toiminnallaan jotakin myöhempää. Sana ennakointi liitetään usein myös jonkin tulevan ennustamiseen. (Suomisanakirja 2017.)

Ennakoinnilla pyritään luotaamaan pidemmän ajan tulevaisuutta ja suunnittelemaan sitä. Lisäksi sen tarkoituksena on varautua erilaisiin vaihtoehtoihin ja skenaarioihin. Voidaankin sanoa, että ennakointityö on järjestelmällistä toimintaympäristöön liittyvän tiedon keräämistä, analysointia ja toimenpidesuunnitelmien laatimista. Se millaisia menetelmiä ennakoinnissa hyödynnetään, on riippuvainen siitä, millaisen tilanteen ennakoinnista on kyse. (Karppinen 2015, 4.)

Ennakointi voidaan nähdä koko aikajanan huomioon ottavana moninäkökulmaisena päätelmien tekona siitä, mitä ja millaisia ovat tulevaisuudessa tapahtuvat muutokset ja muuttumattomuudet. Lisäksi ennakointi on analyysin tekoa siitä, millaisia päätöksiä tulevaisuutta ajatellen pitäisi tehdä nykyhetkellä. Ennakointi on strategista suhtautumista nykytilaan ja tulevaisuuteen. (Opetushallitus 2017b.)

Ennakointi ja tulevaisuustutkimus eroavat muista tieteistä siten, että tutkimuskohdetta ei ole varsinaisesti olemassa. Kaikki tulevaisuuteen liittyvät ajatukset, informaatio ja tieto ovat epävarmoja. Tulevaisuus voi muotoutua aivan uudellaiseksi, sellaiseksi, jota ei ole aiemmin koettu. Tulevaisuus ei kuitenkaan ole täysin riippumaton nykyhetkestä tai historiasta. Lähes täysin varmoja asioita tulevaisuudessa ovat ainoastaan luonnonlait (esim. painovoima). Teoreettisesti on toki mahdollista, että nekin muuttuvat jonkin maapallon ulkoisen voiman vaikutuksesta. (Opetushallitus 2017b.)

EMMA – alueellisen ennakkoinnin kehittäminen -hankkeessa kuusi maakuntaa tekee tiivistä yhteistyötä. EMMA-hankkeen määritelmän mukaan ennakointi auttaa tekemään hyviä päätöksiä, priorisoimaan asioita ja suunnittelemaan tekemistä. Päätöksentekoa tukee tieto ja looginen päättely. Tietoa tulee olla tämän hetkestä tilanteesta (tilannetieto), käytettävistä resursseista (voimavaratieto) ja siitä mikä on päämääränä (päämäärätieto). Faktojen yhdistyessä näkemyksiimme mahdollisista tulevaisuuksista syntyy hyviä ja kestäviä päätöksiä (kuvio 1). Tulevaisuutta koskevia päätöksiä tehdään organisaatioiden eri tasoilla esimerkiksi asiantuntijatyössä. Jotta ennakkoinnilla on vaikuttavuutta, sen tulee olla luonnollinen osa johtamis- ja päätöksentekojärjestelmää. Ennakointi on strategisen johtamisen tukena sen eri vaiheissa. Ennakkoinnin avulla suunnitellaan tarvittavia toimenpiteitä, se on dynaamista tekemistä, ja sen avulla pystytään arvioimaan onnistumista sekä korjaamaan toimintaa. (Hokkanen & Kiiskilä 2018.)

Kuvio 1. Ennakoinnin merkitys päätöksenteossa (Hokkanen & Kiiskilä 2018)

Ennakoinnin käsitettä on tutkittu pitkään muun muassa Euroopan komission Yhteisessä tutkimuskeskuksessa (Joint Research Centre JRC). JRC on määritellyt käsitettä neljän ominaisuuden kautta. Ensimmäisen ominaisuuden mukaan ennakointi on tekemistä, eli se ei siis pelkästään analysoi ja arvioi tulevaa, vaan myös tukee tulevaisuuden muodostumista. Ennakoinnin tekeminen on hyödyllistä vain silloin, kun tulevaisuutta on mahdollista muokata. Pelkkää tulevaisuuden analyttistä tutkimusta ei määritellä ennakoinniksi. Tulevaisuuden tutkimusta tarvitaan kuitenkin ennakointityön tueksi. Toisen ominaisuuden mukaan ennakointi on avoin vaihtoehtoisille tulevaisuuksille. Tulevaisuus muotoutuu sen mukaisesti, millaisia päätöksiä tehdään sekä millaisia erilaisia valintoja eri toimijat tekevät. Tulevaisuus on siis jotain, mitä ei ole vielä päätetty. Kolmas ominaisuus määrittelee ennakoinnin osallistavana. Ennakointia ei tehdä ainoastaan tutkijoiden tai asiantuntijoiden kesken, vaan kaikki, joita kyseessä olevat teemat koskevat, ovat ennakointityössä mukana. Ennakointityön tuloksista tiedotetaan mahdollisimman laajalle ja kerätään aktiivisesti palautetta. Neljännessä ominaisuudessa ennakointia kuvataan monialaisena ja poikkitieteellisenä. Jotta tulevaisuutta voisi ymmärtää, sitä tulee katsoa mahdollisimman monesta näkökulmasta. (Holopainen & Uusipaavalniemi 2017, 3.)

Tulevaisuutta koskevaa tietoa on paljon saatavilla. Suurimpana haasteena on, miten tietoa saataisiin hyödynnettyä mahdollisimman optimaalisella tavalla ja oikealla ajankohdalla. Tiedon hallinnassa ja käyttöönnotossa on ongelmia, joita ovat hajallaan olevan tiedon kokoaminen, tiedon selkeä esittäminen ja tiedon hyödyntäminen päätöksenteon ja toiminnan tukena yhteiskunnan eri tasoilla. Dufvan ja Ahlqvistin mukaan tulevaisuutta koskeva tieto voidaan jaotella neljään tyyppiin: dokumentteihin ym. ”koodattu” tieto (codified knowledge), keskusteluissa ilmaistu tieto (articulated knowledge), ennakointiin osallistuvien sisäistämä tieto (embodied knowledge) ja visionäärinen tieto (”out-of-radar” knowledge). Visionäärinen tieto on pääsääntöisesti uusien tulevaisuutta koskevien ideoiden lähde. Muut tiedontyypit liittyvät enemmän ideoiden jakamiseen, esittämiseen ja kehystämiseen. Ennakointitoiminnassa tulevaisuustietoa muunnellaan näiden neljän tyyppin välillä. Tulevaisuuskeskustelussa tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota visionääristen tulevaisuuskuvioiden tuottamiseen ja niiden sitomiseen osaksi nykyhetkeä esimerkiksi kokeiluiden avulla. (Dufva & Ahlqvist 2015, 6–7.)

Dufva ja Ahlqvist (2015) painottavat, että toimijoiden osallistaminen ja vuorovaikutus ovat oleellinen osa ennakointia. Tämä jää toisinaan liian vähälle huomiolle. Toimijoille tulee antaa mahdollisuus määrittää tulevaisuuskeskustelua myös omista lähtökohdistaan ja siten luoda tilaa ja tarttumapintaa yhteisen tulevaisuuden rakentamiseksi. Osallistaminen voidaan jakaa kolmeen arkkityyppiin: legitimointiin, asiantuntijaennakointiin ja avoimeen kansalaisosallistumiseen. Legitimoinnissa ennalta päätetyt tulokset halutaan hyväksyttäväksi toimijoilla. Toimijoiden vaikutusmahdollisuudet rajoittuvat lähinnä kommentoimiseen, koska sekä prosessi että aihe ovat ennalta määrättyjä. Asiantuntijaennakoinnissa rajattu joukko asiantuntijoita pohtii tulevaisuutta löyhästi määritellyn aiheen pohjalta. Asiantuntijat voivat vaikuttaa tulosten sisältöön, mutta ei useinkaan tapaan, jolla tulokset tuotetaan. Avoimessa kansalaisosallistumisessa sekä aihe että prosessi ovat löyhästi määriteltäviä, lisäksi samanaikaisesti on käynnissä useita päällekkäisiä ja osittain ristiriitaisiakin tulevaisuuskeskusteluja. Tässä lähestymistavassa haasteena on sovittaa näkemysten moninaisuus päätöksentekoprosessiin. (Dufva & Ahlqvist 2015, 7.)

Kansallisessa ennakointitoiminnassa keskeinen haaste on keskinäisriippuvuus. Siinä on kysymys hajallaan olevan tiedon kokoamisesta ja toimijoiden vuorovaikutuksen tukemisesta sekä erilaisten yhteiskunnallisten teemojen systeemisestä käsittelystä. Usein eri teemoja, kuten esimerkiksi SOTE-ratkaisua, työmarkkinoita ja ilmastopolitiikkaa käsitellään erillisinä kokonaisuuksina, vaikka ne ovat kytköksissä toisiinsa. Olisi hyödyllistä tarkastella yhteiskunnallisten teemojen kytkeytymistä toisiinsa, koska keskinäisriippuvuuksien huomioiminen on tärkeää erityisesti kansallisessa tulevaisuustyössä. Yksi mahdollinen ratkaisu tähän on ennakoinnin ymmärtäminen systeemisenä toimintana. Tällöin ei huomioida pelkästään yksittäisiä prosesseja vaan tarkastellaan toimijoiden välistä vuorovaikutusta ja yhteistä tulevaisuuskäsitysten verkostoa. Tämän tyyppistä verkostoa ei ole mahdollista ohjata suoraviivaisesti yksittäisillä toimenpiteillä, mutta siihen voidaan vaikuttaa erilaisilla systeemisillä työkaluilla ja lähestymistavoilla. Tällä hetkellä Suomen kansalliseen ennakointijärjestelmään kohdistuu monia uudistuspaineita ja sitä onkin alettu jo kehittää. (Dufva & Ahlqvist 2015, 7–8.)

Ennakoinnin kokonaiskuvan kannalta merkityksellistä on myös informaation kasvun määrä sekä tahallisen harhaanjohtavan informaation yleistyminen. On tutkittu, että mitä enemmän informaatiota on käytettävissä ja saatavilla, sitä vaikeammaksi ennakointi muodostuu. Tämä johtuu siitä, että informaatiota voi käyttää helposti monenlaisiin tarkoitukseen. Ennakoinnissa on syytä pohtia erilaisten kehityskulkujen moninaisia vaihtoehtoja, joissa harhaanjohtava informaatio voi vaikuttaa jonkun skenaarion toteutumiseen. Myös informaation lisääntyminen laajentaa entisestään erilaisten mahdollisuuksien avaruutta. Kiiski Katajan mukaan on tärkeää, että ennakoinnin merkityksellisyyttä ja ministeriöiden havaitsemia kehityskulkuja ennakointityössä otetaan esille ja hyödynnetään päätöksenteossa. Hän myös kokee, että ennakoinnin osuus strategisessa päätöksenteossa kasvaa tulevaisuudessa. Tavoitteena kansallisen ennakoinnin kehittämistyössä on, että ennakointitiedosta tulisi yhä hedelmällisempää ja moniulotteisempää sekä hyödyllinen strateginen työkalu päätöksentekoon. Ennakointi on myös ennen kaikkea tapa ajatella asioita myös tulevaisuusnäkökulmasta osana normaalia päivittäistä työtä. (Kiiski Kataja 2017.)

Dufva (2015) on väitöskirjassaan todennut, että ennakointi on osa innovaatiojärjestelmää. Ennakoinnin rooli innovaatiojärjestelmässä on sekä ennakoida että vaikuttaa ja muokata innovaatiojärjestelmää. Tarkoituksena on rakentaa tulevaisuutta aktiivisesti pohtimalla vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja ohjaamalla sitä kautta toiminta kohti tavoitteita. Kun ennakointi tuodaan osaksi innovaatiojärjestelmää, on mahdollista myös muokata vallitsevia näkemyksiä tulevaisuuksista sekä tuoda esille eri näkökulmien eroja ja esitellä kokonaan uusia näkökulmia. Tavoitteena on aktivoida toimijat jakamaan, selkeyttämään ja luomaan käsityksiä vaihtoehtoisista tulevaisuuksista. Kun muokataan tällä hetkellä vallitsevia näkemyksiä tulevaisuudesta, se vaikuttaa toimijoiden käyttäytymiseen ja siten myös tulevaisuuteen. Dufva painottaa myös sitä, että tulevaisuustieto ei ole tulevaisuustarkastelussa erillinen prosessi, vaan se on rakenteeltaan verkostomainen ja oleellinen osa järjestelmää. (Dufva 2015, 46.)

2.2 Alueellinen ennakointi Suomessa

Euroopan komission Suomen alueellisen ennakkoinnin käytännön oppaassa on tutkittu ja käsitelty alueellista ennakointia. Suomessa on toteutettu tulevaisuussuuntautunutta tutkimustyötä 1960–70 lukujen vaihteesta lähtien tulevaisuudentutkimuksen, suunnittelun ja ennusteiden laadinnan yhteydessä. Aluksi tätä työtä tehtiin tekniikan alan tutkijoiden keskuudessa, ja vuonna 1972 ilmestyi SITRAn rahoittamana peruskartoitus ”Tekniikan kehityksen ennustaminen Suomessa”. 70-luvun loppupuolella yhteiskuntakehityksen vaihtoehtoja alettiin selvittää laajemmin ja mm. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (ETLA), Taloudellinen suunnittelukeskus (TASKU) sekä valtioneuvoston kanslia julkaisivat tulevaisuusraportteja. Samoihin aikoihin aloitettiin myös keskustelu akateemisesta tulevaisuudentutkimuksesta ja siihen liittyvän opetuksen organisoinnista. Vuonna 1980 perustettiin Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry. ja vuonna 1993 perustettiin Turun Kauppa- korkeakoulun yhteyteen Tulevaisuuden tutkimuskeskus. Sen ympärille on muodostunut eri korkeakouluja yhdistävä Tulevaisuudentutkimuksen verkostoakatemia. Ennakoinnin nimellä kulkeva tulevaisuussuuntautunut toiminta käynnistyi Suomessa varsinaisesti vasta 1990-luvun puolivälin jälkeen. (Euroopan komissio 2002, 6.)

Tämän lisäksi 1960-luvun lopulta lähtien alkoi suunnittelujärjestelmien voimakas kehittäminen sekä valtion- että kunnallishallinnossa. Valtionhallinnossa järjestelmä oli kolmiportainen: pitkän aikavälin suunnitelmat olivat luonteeltaan tavoitteellisia ja strategisia, keskipitkän ja lyhyen aikavälin suunnitelmat käsittivät toiminta- ja taloussuunnittelua. Valtionhallinnossa eri sektoreiden suunnittelutoiminta oli valtiovarainministeriön koordinoimaa ja ulottui eri ministeriöihin ja niiden alaisiin alueorganisaatioihin (mm. työministeriön alaisiin työvoimapiireihin). Pidemmän aikavälin suunnittelussa sektorikohtaisten komiteoiden työllä oli tärkeä merkitys. (Euroopan komissio 2002, 6.)

Samoihin aikoihin myös kunnallistasolla tehtiin budjettisuunnittelun ohessa vastaavaa keskipitkän ja pitkän aikavälin suunnittelua. Niiden lisäksi kunnallissectorilla tärkeää oli yhdyskunta- ja seutukuntasuunnittelu. Sisäasianministeriön koordinoimalla kuntakohtaisella työpaikka- ja väestösuunnittelulla oli keskeinen asema valtakunnallisen aluepolitiikan ohjaamisessa. Alueellisesti eri viranomaiset (esim. lääninhallitukset, seutukaavaliitot, työvoimapiirit, teollisuuspiirit jne.) oli veloitettu toimimaan yhdessä näiden suunnitelmien laadinnassa. Tähän toimintamalliin pohjautuen Suomessa on pitkä perinne alueellisella viranomaisyhteistyöllä, joka edistää ennakkoinnin keskeisen tavoitteen, alueellisen verkostoyhteistyön, toteuttamista. (Euroopan komissio 2002, 6.)

1970-luvulta alkaen suunnittelutyön tueksi tehtiin selvityksiä, joissa käytettiin ennakkoinnin keskeisiä menetelmiä kuten skenaariotyöskentelyä ja Delfoi-tutkimuksia. Yrityssektorilla tulevaisuusajattelua on sisällytetty mm. strategisen ja visionaarisen johtamisen menetelmiin. Suomi on edelläkävijä tulevaisuustietoisuuden sisällyttämisessä parlamentaariseen päätöksentekoon. Hallituksen on aina annettava eduskunnalle sen vaalikautena tulevaisuuspoliittinen selonteko. Ensimmäinen parlamentaarinen tulevaisuusvaliokunta perustettiin vuonna 1993, ja vuonna 1999 tulevaisuusvaliokunta vakinaistettiin yhdeksi eduskunnan valiokunnista. Valiokunnan keskeisinä tehtävinä on valtioneuvoston tulevaisuustekoon vastaaminen ja teknologian kehityksen yhteiskunnallisten vaikutusten ennakointi. (Euroopan komissio 2002, 6.)

Suunnittelujärjestelmä ajautui kriisiin 1990-luvun alussa. Taloudellisen taantumana vuoksi suunnitelmat menettivät uskottavuutensa, ja huomattiin, ettei

ympäristöä voitaisi hallita systemaattisen suunnittelun avulla. Taantumana väistytyä suunnittelu on keskittynyt lyhyen tähtäyksen budjettisuunnitteluun, johon useilla julkishallinnon osa-alueilla on liitetty tulohjoausjärjestelmiä. Pidemmälle tulevaisuuteen suuntautuvassa toiminnassa ennakointi on yleistynyt suunnittelun asemesta. Ennakoinnin vahvuuksina suunnitteluun ja muihin tulevaisuusaktiviteetteihin verrattuna on Suomessa korostettu erityisesti kahta asiaa: pyrkimystä ymmärtää käyntiin lähteneitä uusia prosesseja ja pyrkimystä aktiivisesti vaikuttaa tulevaisuuteen eli ”tehdä tulevaisuutta”. (Euroopan komissio 2002, 6–7.)

Suomen alueellisen ennakoinnin kehittämässä keskeisessä asemassa ovat olleet Euroopan Sosiaalirahastohankkeina ohjelmakaudella 1995–99 toteutetut hankkeet. Tänä ajanjaksona on toteutettu lähes 200 hanketta ja niitä ovat ohjanneet työministeriö ja opetusministeriö. Hankkeet ovat pääosin keskittyneet klusteripohjaisiin tarkasteluihin sekä osaamistarpeiden kartoittamiseen. Alueellisen ennakoinnin kannalta tärkeää on se, että Suomessa ei ole ainoastaan tehty alueellisia ennakoitihankkeita, vaan myös pyritty tukemaan ja koordinoimaan ennakoititoimintaa maanlaajuisesti. TE-keskusennakointia on pyritty saamaan jatkuvammalle pohjalle, ja monilla alueilla tähän on tullut mukaan myös muita alueellisia toimijoita. Alueellinen ennakointi on yhä enemmän omaksunut tärkeitä näkökulmia teknologian ennakoinnin traditiosta. On huomattu, että työvoima- ja osaamistarpeiden ennakointi tulee tehdä yhteistyössä teknologian ja liiketoiminnan kehityksen analysoinnin kanssa. (Euroopan komissio 2002, 7.)

Alueellisen ennakoinnin käytännön oppaan mukaan alueellinen ennakointi on ennakoinnin peruselementtien - tulevaisuutta koskevan tiedon hankinnan, osallistumisen, verkostoitumisen, vision laatimisen ja toiminnan - soveltamista rajatulla alueella, jossa läheisyys on keskeinen tekijä. Näitä ennakoitimenetelmiä sovelletaan alueellisella tasolla tehtävien päätösten tietopohjan parantamiseksi ja ohjaamiseksi. (Euroopan komissio 2002, 14–15.)

Sanalla alue viitataan Suomessa esimerkiksi lääniin, maakuntaan tai muuhun alueeseen, kuten kaupunkiin tai johonkin muuhun eri toimijoiden väliseen paikalliseen järjestelmään. Olennaista on, että alueella on jonkinlaista paikallista identiteettiä ja poliittista valtaa. Ennakointi on väline, jolla alueelliset toimijat voivat ohjata tehokkaammin tulevaisuuden kehitystä alueellaan. Ennakointi on

hyödyllistä ja toteutuu ainoastaan, jos toimijat ovat siihen sitoutuneita ja heille on annettu valmiudet käyttää ainakin osaa ennakkoinnin välineistä. Alueellisessa ennakkoinnissa erityispiirteenä on toimijoiden maantieteellinen läheisyys ja lyhyet välimatkat. Lyhyet etäisyydet voivat helpottaa verkostoitumista, ja on myös mahdollista, että kaikki avaintoimijat tuntevat jo toisensa ja heillä on kokemusta ennakkoinnissa tarvittavista resursseista. Kuitenkin on myös tutkimustuloksia, joiden mukaan uusi tieto ja uudet jäsenet voivat edistää merkittävästi vakiintuneiden verkostojen toimintaa. Lisäksi on mahdollista, että alueen sisällä voi olla haastavaa löytää tietynlaista alueellisiin kysymyksiin liittyvää asiantuntijuutta ja tietoa, ja siksi yhteydet alueen ulkopuolisiin toimijoihin ovat tärkeitä ennakkoinnin suunnittelussa. (Euroopan komissio 2002, 14–15.)

Alueellinen ennakkoinnin opas on nimennyt kolme tehtävää, joita alue-ennakkoinnin jatkokehittämisessä Suomessa tulisi erityisesti huomioida. Näitä ovat teknologianäkökulman vahvistaminen (teknologian tutkimuksen hyödyntäminen ja ennakkoinnin kytkeminen alueellisiin innovaatiojärjestelmiin), ennakkoinnin näkeminen, ei vain tulevaisuustiedon hankintana, vaan verkostojen vahvistamisena (erityisesti yksityissektorin toimijoiden mukaan saantia tulisi korostaa) ja ennakkoinnin aikajänteen pidentäminen. (Euroopan komissio 2002, 7.)

EMMA-hankkeessa on luotu ennakkoinnin prosessikuvio (kuvio 2), jossa kuvataan ennakoitintoiminnan kehittämistä organisaatioissa vaiheittain. Ennakointi tulee ymmärtää prosessina, joka on jatkuvaa toimintaa. Yhteisen alueellisen prosessin kehittyminen vaatii aikaa ja yhteistyön suunnitelmallista kehittämistä. Yhdessä tekemällä syntyy sitoutumista ja luottamus kasvaa. Tämä tekee dynaamisen ja herkkäliikkeisen ennakkoinnin mahdolliseksi. Alueellisen ennakkoinnin toteuttamisesta vastaavat lainsäädännön mukaan maakuntaliitto ja ELY-keskus yhdessä. Vastuu on kuitenkin käytännössä tehokkainta jakaa alueen verkostossa ja koota prosessin kehittämistä varten oma ”ennakoitiryhmä”. Ryhmän työskentelyssä on tärkeää, että kyetään tunnistamaan sekä prosessin kehittämiseen liittyvät asiat että ennakkoinnin sisällölliset seikat. Jotta ennakoitiprosessi kehittyisi, on olennaista, että ryhmä kokoontuu säännöllisesti ja ryhmän keskinäinen viestintä toimii. On myös syytä kiinnittää huomiota ryhmän dynamiikkaan ja työskentelytapoihin sekä siihen, ettei pehmeämpien elementtien, kuten käyttäytymisen ja

arvojen muutosta, unohdeta huomioida strategiatyössä. (Hokkanen & Kiiskilä 2018.)

Kuvio 2. Ennakoinnin prosessikaavio (Hokkanen & Kiiskilä 2018)

Kun ennakoiti ymmärretään prosessina, siitä tulee jatkuvaa toimintaa. Ennakointitoiminnan kehittyminen yhteiseksi tulevaisuuden tekemiseksi vaatii aikaa ja systemaattista kehittämistä, mutta yhdessä tehty prosessi tulee nähdä yhtä tärkeänä kuin prosessin päätteeksi tuotettu lopputuotos. Ennakointi tulisikin ymmärtää tekemisenä ja toimenpiteinä, jossa tulevaisuuskuvioiden tarkoituksena on johtaa kohti toimintaa. Yhteisen tekemisen kautta syntyy myös sitoutumista ja luottamusta, mikä mahdollistaa ennakkoinnin dynaamisuuden ja herkkäliikkeisyyden. Ennakointiprosessin kehittymisen näkökulmasta oleellista on säännöllinen koontuminen ja kommunikaatio, ryhmän dynamiikka ja työskentelytavat sekä se, että ennakointityöskentelyssä tarkastellaan myös pehmeämpiä elementtejä, kuten käyttäytymisen ja arvojen muutosta. (Hokkanen & Kiiskilä 2018.)

2.3 Alueellinen ennakoiti Lapissa

Lapin alueella on panostettu yhteisen tulevaisuuden rakentamiseen. Alueella tehdään tiivistä yhteistyötä osaamisen, työvoiman, elinkeinojen ja toimintaympäristön kehityksen sekä tulevaisuuden näkymien ennakkoinnissa. Lappilaisten

ennakointiverkostossa on mukana laaja joukko alueviranomaisia, koulutuksen järjestäjiä ja elinkeinoelämän edustajia kauppakamarista. (Lapin luotsi 2017a.)

Lappilaista ennakointityötä ohjaa Lapin ennakoinnin toimintamalli (kuvio 3), jonka mukaisesti Lapissa rakennetaan yhteistä tulevaisuutta. Alueen organisaatiot ennakoivat läheisessä yhteistyössä osaamisen, työvoiman, elinkeinojen ja toimintaympäristön kehitystä sekä tulevaisuuden näkymiä. Lapin toimintaympäristökuvaus päivitetään vuosittain, ja siihen osallistuu yli 40 asiantuntijaa. Ennakoinnin strategisesta ja sisällöllisestä ohjaamisesta vastaa Maakunnan yhteistyöryhmä (MYR). Ennakointitoiminnan käytännön toteuttamisessa aktiivisin on ennakointivastaavien verkosto. Verkostoon kuuluu eri organisaatioista ennakointia omassa työssään tekeviä ja hyödyntäviä henkilöitä. Koulutustarpeita ennakoii maakunnallinen koulutussuunnittelutyöryhmä. Sen rooli on muodostumassa merkittävämmäksi ammatillisen koulutuksen reformin vuoksi. Koulutussuunnittelutyöryhmään kuuluvat Lapin ammatilliset oppilaitokset, ammattikorkeakoulu sekä yliopisto. Ryhmän vastuulla on maakunnan koulutustarve-ennakointi. Sen tulee vahvistaa koulutuksenjärjestäjien ja alueviranomaisten yhteistyötä sekä ohjata maakunnassa tehtäviä toimenpiteitä liittyen Valtakunnallinen aikuiskoulutuksen ennakointi -hankkeeseen. Näiden lisäksi yhdeksän toimiala- ja teemaklusteria tuo ennakointiverkostoon mukaan elinkeinoelämän tarpeet ja kehitysnäkymät koko maakunnan kehittämiseen. Klustereissa käsitellään toimialan nykytilannetta, kehitysnäkymiä työvoima- ja koulutustarpeiden näkökulmasta ja pohditaan toimialan ajankohtaisia asioita. (Lapin luotsi 2017a; 2017c; 2017d.)

Maakunnallisen ennakointitiedon keskittymä on Lapin luotsi -ennakointisivusto, johon kaikki tieto kootaan. Lisäksi toimitetaan kaksi kertaa vuodessa Kurkistus Lapin ennakointiin -uutiskirjettä, ja käytössä on myös @LapinLuotsi-Twitter-tili. Myös Ajankohtaista-palstalla tiedotetaan uusista julkaisuista, tilaisuuksista ja ennakointia koskevista uutisista. (Lapin luotsi 2017d.)

Ennakointitoiminnan aikataulu on koottuna vuosikelloon. Sen kokoaa vuosittain Lapin maakunnan ennakointitoimintaa suunnitteleva ja koordinoiva Ennakointivastaavien ryhmä. Vuosikelloon kootaan Lapin maakunnalliseen ennakointitoimintaan liittyvä toiminta, tilaisuudet ja julkaisut. Vuosikelloa päivitetään tarvittaessa. (Lapin luotsi 2017a.)

Kuvio 3. Ennakoima yhdessä! – Lapin ennakkoinnin toimintamalli (Lapin luotsi 2017a)

Lappilaisen ennakointitoiminnan esilletuomiseen on uutena käytäntönä tuotu mukaan Keski-Suomen innoittamana ennakointilupaus. Lappilainen ennakointilupaus on kuvaus ennakointityöstä, jota tehdään useissa organisaatioissa Lapin maakunnan hyväksi. Sen ajatuksena on tuoda näkyväksi Lapissa tehtävää tulevaisuustyötä ja ennakkoinnissa mukana olevaa verkostoa. Lisäksi tarkoituksena on, että organisaatiot tunnistaisivat niitä paikkoja ja toimintoja, joissa ennakointia tehdään ja joissa tulevaisuuskeskustelua voisi käydä. Ennakointilupauksessa

kuvataan organisaation ennakointityötä seuraavien aiheiden kautta: tulevaisuusajattelu organisaation toiminnassa, ennakoinnin ja tulevaisuustyön tekeminen, alueelliseen ennakointiyhteistyöhön osallistuminen ja sisältöjen tuottaminen Lapin yhteiseen ennakointiin. (Lapin luotsi 2017b.)

2.4 Ennakointi työelämässä ja koulutuksessa

Yksi yhteiskunnan toimivuuden tärkeimmistä perusteista on vahva ammattiosaaminen eri sektoreilla. Tämän havaitsin käytännössä toimiessani lehtorina ammatillisessa oppilaitoksessa. Yhteiskunta tarvitsee tarkoituksenmukaisella tavalla koulutettua ja osaavaa työvoimaa. Koulutuksen tuottamisen ja tarjoamisen tulee olla suunniteltua sekä määrällisesti että laadullisesti. Toisinaan on havaittu liian myöhään, että joidenkin ammattiryhmien työllistyminen on hyvin heikkoa, mutta siitä huolimatta oppilaitoksissa koulutetaan edelleen kyseisiin ammatteihin. Vastaavasti on ollut aloja, joille ei ole saatu tarpeeksi osaavaa työvoimaa liian vähäisen tai sisällöltään sopimattoman koulutuksen takia.

Ennakointia hyödynnetäänkin paljon eri koulutusalojen tulevaisuuden suunnittelussa. Lähtökohtana käytetään yleensä tulevan työvoiman tarvetta. Siten ennakointiin liittyvät olennaisesti myös toimialojen ja klustereiden sekä ammattien, ammattiryhmien ja toimialojen ammattirakenteiden ennakointi. Opetushallitus ennakoi valtakunnallisia pitkän aikavälin työvoima- ja koulutustarpeita (määrällinen ennakointi) sekä kehittää osaamistarpeiden (laadullinen) ennakointia. Osaamistarpeiden ennakoinnin tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, millaista osaamista työelämässä tulevaisuudessa tarvitaan. Tuotettua ennakointitietoa hyödynnetään niin ammatillisen kuin korkeakoulutuksenkin sisällöllisessä kehittämisessä. Ennakoinnin taustalla vaikuttaa laaja yhteistyöverkosto, joka koostuu eri ministeriöistä, tutkimuslaitoksista, alueviranomaisista sekä työmarkkinajärjestöistä. (Opetushallitus 2017a.)

Koulutuslalla ennakoinnin tavoitteena on tuottaa tietoa koulutuksen määrällisistä ja laadullisista tarpeista. Tarpeiden perustana ovat pitkän aikavälin työllisyysennusteet. Pitkän aikavälin työvoiman tarpeita tutkitaan erilaisista näkökulmista. Näitä ovat työvoiman kysynnän muutokset toimialoittain ja ammattiryhmittäin, ammateista poistuvan työvoiman määrä ja avautuvat työpaikat, työelämän

edellyttämät aloittajatarpeet sekä koulutuksien aloittajamäärät. Tulevaisuuden osaamistarpeet sekä koulutuksen tehokkuus ja vaikuttavuus ovat keskeisiä tekijöitä, kun aloittajatarpeita määritetään uuden työvoiman kysynnän perusteella. (Opetushallitus 2017c.)

Työn ja koulutuksen tulevaisuuteen liittyy paljon epävarmuutta, siksi aihealueesta onkin runsaasti tutkimuksia ja hankkeita. Myös yksittäiset yritykset ovat olleet aktiivisesti mukana aihealueen keskustelussa, ja sama teema nousee esille paljon myös sosiaalisen median puolella.

Yksi aihealueen hankkeista on kolmivuotinen Oivallus, jossa on ennakoitu sitä, millaisia osaamisia elinkeinoelämässä tarvitaan tulevaisuudessa ja miten niitä kehitetään. Perinteisesti koulutusjärjestelmän merkittävänä tavoitteena on ollut valmistaa ihmisiä teollisen yhteiskunnan työpaikkoihin. Näissä työtehtävissä oli täsmällisesti etukäteen määritellyt velvollisuudet ja työntekijät työskentelivät pääosin erillään. Yhden taidon hallitsemisesta oli hyötyä pitkään, se riitti jopa koko työuran ajalle. Teollisesta yhteiskunnasta on jo suurilta osin siirrytty tietoyhteiskuntaan, ja puhutaan myös elämysyhteiskunnasta ja kokeiluyhteiskunnasta. Tietoyhteiskunnassa yrityksen ansaintalogiikka perustuu enenevässä määrin innovaatioihin. Uuden työskentelytavan osaaminen sekä uudistettujen ja uusien tuotoksien luominen on keskeistä. Tietoyhteiskunnassa menestyminen vaatii yritykseltä toimintatapojen muuttamista. Työtä tehdään yhä enemmän projekti-periaatteella, ja tiimien kokoonpanot vaihtelevat. Työtehtäviin ei ole enää tarkkoja ohjeita, vaan työn sisällöt ja säännöt määritellään joko itse tai yhdessä muiden kanssa. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2011, 8.)

Voidaankin pohtia, pohjautuuko nykyinen koulutusjärjestelmä teollisen ajan tarpeisiin. Koulutetaanko ihmisiä edelleen tarkkarajaisiin ja yksinäistä työpanosta vaativiin työtehtäviin, vaikka työelämän vaatimukset ovat muuttuneet? Tämän päivän ja tulevaisuuden työpaikoissa menetelmät ja tavoitteet tarkentuvat reaaliaikaisesti. Tulee myös pyrkiä ennakoimaan, millainen elinkeinoelämä Suomessa on tulevaisuudessa sekä millaisia yritykset ovat ja mitä ne tekevät. Näitä selvitettäviä asioita voidaan lähestyä kahdella eri tavalla. Voidaan kartoittaa rakenteita, eli tulevaisuuden toimijoita ja niiden toimialoja sekä ennakoida yritysten toimintatapoja. Oivallus-hankkeen mukaan tarkkanäköisin kuva tulevaisuudesta ja

tarvittavista osaamisista saataisiin tarkastelemalla työn luonnetta. Sen määrittelyssä on käytetty kahta ulottuvuutta, joista toinen liittyy työn tuotoksiin (lopputulos) ja toinen työn menetelmiin. Näin syntyisi kolmentyyppisiä työtehtäviä. Ensimmäisessä tyyppissä osassa töistä sekä työn tavoite että sen saavuttamiseen käytetyt menetelmät ovat ennalta määriteltyjä. Tavoite/tavoitteet ja menetelmä/metodit ovat osittain tai täysin vakioituja. Toisessa tyyppissä osassa töistä työn tavoite on määritelty, mutta menetelmät ja keinot tavoitteeseen pääsemiseksi (työn tekemisen tapa) eivät ole vakioituja, vaan keinot voivat olla hyvinkin avoimia. Kolmannessa tyyppissä sekä työn tavoite että menetelmät ovat avoimia. Tavoiteltu lopputulos tarkentuu tai määrittyy kokonaan työtä tehdessä. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2011, 8.)

Oivallus-hankkeessa on haastateltu vuonna 2011 noin sataa edelläkävijäyritystä, joiden antaman tiedon mukaan työn menetelmiin ja työtapoihin on tulevaisuudessa tulossa muutoksia. Moni kyselyyn vastanneista ennakoivat työnteon tapojen muuttuvan modernimmiksi, vaihtelevimmiksi, autonomisimmiksi, yhä enemmän uutta luoviksi, rohkeammin riskiä ottaviksi ja kokeilevimmiksi seuraavien vuosien aikana. Työn tulevaisuutta luonnehditaan myös entistä kansainvälisemmäksi. Suurin osa vastaajista uskoi, että muutokset koskevat myös ns. työntekijätasoa. Ensimmäisen tyyppin töitä tulee toki olemaan aina, ja niitä tarvitaan tulevaisuudessakin, mutta menetelmiltään ja enenevässä määrin myös tavoitteiltaan avoimien töiden osuus on kuitenkin kasvanut ja kasvu voimistuu. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2011, 11–12.)

Oivalluksen 2. väliraportissa kuvattiin 2020-luvun elinkeinoelämän osaamistarpeiden suuria linjoja. Primäärisenä on halu ja kyky tehdä töitä uudella tavalla, jonka päälle muut osaamiset ja niiden yhdistelmät rakentuvat. Muut korostuvat osaamiset ovat verkosto-osaaminen, kansainvälisyys, liiketoimintaosaaminen, teknologiaosaaminen, ympäristöosaaminen, palveluosaaminen ja design-ajattelu. Keskeiseksi osaamistarpeeksi Oivalluksen yrityshaastatteluissa nousi liiketoimintaosaaminen. Yrityksiin tarvitaan lisäksi menetelmätason osaamista, jolla tavoitellaan asiakkaan ympäristön, tarpeiden, piilevien halujen ja mielikuvien ymmärtämistä. Myös Design-ajattelu kuuluu tulevaisuuden taitoihin. Design-ajattelun kulmakivinä ovat prototyypit, kokeilu ja testaaminen. Tulevaisuuden työelämän osaamistarpeet ovat hyvin laaja-alaisia. Yhdenkään yksilön ei oleteta

hallitsevan kaikkia osa-alueita, vaan pyritään muodostamaan ryhmiä ja verkostoja, joilta löytyy tarvittavat osaamiskombinaatiot. Ryhmien ja verkostojen tavoitteiden saavuttamisen kannalta on keskeistä, miten erilaiset ihmiset onnistuvat yhteistyössä. Ryhmissä tekeminen, toisilta oppiminen ja toisten ideoiden jalostaminen ovat taitoja, jotka vaativat paljon harjoitusta. Nämä taidot eivät ole vielä korkealla tasolla Suomessa. Niiden oppiminen tulisikin ennakoida eri koulutusasteilla nykyistä systemaattisemmin. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2011, 12–13.)

Valtion selvitys- ja tutkimustoiminta on maaliskuussa 2017 julkaissut raportin nimeltä Kohti jaettavaa ymmärrystä työn tulevaisuudesta. Raportissa luodaan katseus siihen, mitä suomalaisen työn tulevaisuudesta on sanottu, mitkä ovat keskeiset muutoskulut työn murroksessa ja mihin kannattaa jatkossa keskittyä. Raportti tukee hallituksen seuraavaa tulevaisuusselontekoa. (Dufva ym. 2017, 7.)

Nykyään puhutaan paljon siitä, että työ on murroksessa. Digitalisaatio, väestörakenteen muutos, kaupungistuminen, ilmastonmuutos ja globalisaatio ovat megatrendejä, jotka muuttavat työmarkkinoita ja työn tekemisen tapoja. Digitalisaation vuoksi työpaikkoja katoaa, väestön ikääntyminen johtaa haastavaan huoltosuhteeseen, maahanmuuttajat tulisi saada kotoutettua työelämään, ja kaikesta huolimatta kuitenkin parantaa globaalia kilpailukykyä. Toisaalta cleantech, terveysteknologia, alustatalous ja useat muut nousevat ilmiöt ja alat luovat uusia mahdollisuuksia sekä lisäämällä työvoiman tarvetta että muuttamalla työn tekemisen muotoja. (Dufva ym. 2017, 7.)

Huolimatta runsaasta keskustelusta työn tulevaisuudesta työn murroksen pohtiminen oman työn kannalta on melko harvinaista. Erään kyselyn mukaan yli puolet vastanneista uskoi, että robotit ja tietokoneet tekevät suurimman osan työstä tulevaisuudessa, siitä huolimatta 80 % oli sitä mieltä, että heidän oma ammattinsa säilyy. Tämä onkin eräs tulevaisuusajattelun ja ennakkoinnin haasteista: miten tehdä tulevaisuudesta henkilökohtaista? Hyödylliset ajatukset tulevaisuudesta saattavat vaikuttaa etäisiltä nykyhetkessä, ja eräs ennakkoinnin tavoitteista onkin nykyisten oletusten haastaminen. Nämä ajatukset tulevaisuudesta tulisi kääntää nykyhetken ja ihmisten arkielämän kannalta relevanteiksi ja tehdä tulevaisuudesta siten omakohtaista ja kokemuksellista. (Dufva ym. 2017, 7.)

Valtion selvitys- ja tutkimustoiminnan raportissa on esitelty kuusi yleistä muutokulkua työelämässä (kuvio 4), jotka tulisi huomioida ennakoinnissa. Ensimmäinen niistä liittyy työn sisältöön, jossa siirrytään asioiden tuottamisesta merkitykselliseen vuorovaikutukseen. Rutiinitehtäviä ja myös tietointensiivisiä töitä tullaan yhä enemmän korvaamaan automaatiolla ja digitalisaatiolla. Tämä voi johtaa massatyöttömyyteen. Työltä kuitenkin vaaditaan jatkuvasti enemmän merkityksellisyyttä. Työn automatisaatio mahdollistaa keskittymisen vaativimpiin ongelmiin yhteistyössä muiden ihmisten kanssa ja koneita hyödyntäen. Työn sisältö määräytyykin tulevaisuudessa enemmän verkostomaisen vuorovaikutuksen kautta. (Dufva ym. 2017, 13.)

Työn sisältö	Tuottamisesta tietointensiivisyyteen ja merkityksellisyyteen
Organisaatiot ja työn käytännöt	Pysyvistä hierarkkisista organisaatioista väliaikaisiin ja itseorganisoituihin yhteisöihin
Osaaminen	Erillisestä investoinnista jatkuvaan oppimiseen
Toimeentulo	Yhdestä palkkatulosta monista lähteistä kerättävään toimeentuloon
Kansantalous	Kilpailukyvyistä kestävyYTEEN
Yhteiskuntasuhde	Syrjäytymisen torjunnasta monimuotoiseen yhteiskunnalliseen osallistumiseen

Kuvio 4. Työn murrokseen liittyvät kuusi muutokulkua (Dufva ym. 2017, 13)

Toinen muutokulku perustuu organisaatioihin ja työn käytäntöihin. Pysyvistä hierarkioista tullaan siirtymään väliaikaisiin ja verkostoituneisiin yhteisöihin. Työ on muuttumassa aikaan, paikkaan ja työnantajaan sidotusta työstä kohti monimuotoista, itseohjautuvaa ja monitilaista työtä. Työtä ei enää hahmoteta työajan tai työnteon paikkojen ja työnantajien kautta, vaan hyödyllisempää on tarkastella työn verkostoja sekä toimintaa ja aikaansaamista. (Dufva ym 2017, 13.)

Kolmas muutokulku on osaaminen, jossa edetään erillisestä investoinnista jatkuvaan oppimiseen. Opiskelu tulee merkittäväksi osaksi työtä ja jakautuu pienemmiksi kokonaisuuksiksi. Tulevaisuuden osaamistarpeet liittyvät erityisesti ns. metataitoihin, kuten kykyyn oppia uusia aihealueita, hallita omaa ajankäyttöä,

tunnistaa oleellinen ja ajatella kriittisesti. Osaamisen arvo syntyy vuorovaikutuksessa, jossa ihminen on osaava toimija. (Dufva ym. 2017, 13.)

Neljäs muutuskulku koskee toimeentuloa, joka tulevaisuudessa muodostuu useista eri tekijöistä. Kollektiivisten, jo saavutettujen etuuskien sijaan siirrytään yhä enemmän työntekijäkeskittyneeseen järjestelmään ja turvaverkot suunnitellaan uudelleen. Perustulo on yksi vaihtoehto uuden järjestelmän pohjaksi. (Dufva ym. 2017, 13.)

Viides kohta on kansantaloudellinen, ja sen mukaan tulevaisuudessa kilpailukyvyn lisäksi tärkeäksi muodostuu globaalien ongelmien ratkominen. Jatkuvasta talouskasvua painottavasta ideologiasta siirrytään kestävän kehityksen tavoitteeseen. Kuudes muutuskulku on yhteiskuntasuhde, jonka tavoitteena on syrjäytymisen torjunnan sijaan monimuotoinen yhteiskunnallinen osallistuminen. Ansiotyön lisäksi tulee muita yhteisöllisyyden muotoja, mm. omasta lähiympäristöstä huolehtiminen korostuu. (Dufva ym. 2017, 13.)

Muutoskuvaukset ovat luonnollisesti pelkistettyjä kuvauksia todellisuudesta. Käytännössä muutos tulee olemaan moniulotteisempaa. Muutuskulku ei ole pelkästään siirtymistä nykytilanteesta johonkin kokonaan uuteen vaan moniin toisenlaisiin tapoihin tehdä asioita. (Dufva ym. 2017, 13.)

Työn murroksessa keskeistä on tulevaisuuden osaamisen ennakointi. Suomelle olisi olennaista säilyttää erinomainen osaamisperusta. Suomella on osaava työvoima, korkea koulutustaso ja paljon muita edellytyksiä pärjätä kansainvälisessä kilpailussa. Näistä tekijöistä huolimatta nykytilanteessa on havaittavissa merkkejä osaamisperustan heikkenemisestä. Nykyisen osaamisen ylläpito ei enää riitä, koska osaamistarpeet ovat nopeasti muuttumassa. Uudet ja muuttuvat osaamistarpeet liittyvät globalisoitumiseen ja erityisesti ihmisen ja koneen väliseen työn uudelleen jakoon. Taitojen ja osaamisen tulisi pysyä teknologisen muutoksen vauhdissa. Tulevaisuuden osaamistarpeet voidaan jaotella yksilön ajattelu- ja oppimistaitoihin liittyviin, yhteisön vuorovaikutukseen liittyviin ja toimintaympäristössä toimimiseen liittyviin taitoihin. Yksilön ajattelussa monimutkaisessa, verkostomaisessa ja jatkuvasti muuttuvassa ympäristössä korostuvat pärjäämisen taidot, kuten refleksiivisyys, joustavuus, luovuus, kriittinen ajattelu ja itsensä johtaminen (kuvio 5). (Dufva ym. 2017, 20.)

Kuvio 5. Yksilötason kyvykkyyksin liittyvät osaamistarpeet tulevaisuudessa (Dufva ym. 2017, 20)

Hierarkkisten rakenteiden murtuessa tarvitaan kykyä hallita omaa toimintaa ja osaamista. Myös omaa toimintaa tulee olla valmius arvioida. Oppivan tekoälyn yleistyminen ja vaativat ongelmat taas edellyttävät entistä enemmän luovuutta ja kriittistä ajattelua. Silloin yhteistyö ja vuorovaikutustaidot korostuvat entisestään (kuvio 6). Näihin kuuluvat nykyäänkin vaadittavat ryhmätyö-, koordinointi- ja organisointitaidot sekä kyky ymmärtää erilaisuuksia ja käydä merkityksellistä ja rakentavaa dialogia. (Dufva ym. 2017, 21.)

Kuvio 6. Yhteisössä toimimiseen liittyvät osaamistarpeet tulevaisuudessa (Dufva ym. 2017, 21)

Tulevaisuuden osaamistarpeissa tulevat yhä enemmän korostumaan verkostoissa toimiminen ja työyhteisöiden rakentaminen. Voidaan sanoa, että sosiaalisen ja tunneälyn rooli kasvaa. Osaamistarpeet painottuvat erityisesti ajattelu- ja vuorovaikutustaitoihin ja vastaavasti vähemmän substanssietoon ja -osaamiseen. Jälkimmäisistä painotetaan digitalisaatiota, innovointia ja liiketoimintaan liittyvää osaamista (kuvio 7). Digitalisaation osalta itse tietoteknisen osaamisen lisäksi on tärkeää ymmärtää, mistä digitalisaatiossa on kysymys ja kuinka se vaikuttaa yhteiskuntaan. Tässä korostuvat kokonaisuuksien hahmottaminen ja systeemijattelu. Tulevaisuuden toimintaympäristö nähdään globaalina, joten kansainvälisyyttä tukevat taidot pysyvät tärkeinä. Myös ympäristöosaaminen ja turvallisuusosaaminen kuuluvat tulevaisuuden taitoihin. (Dufva ym. 2017, 21.)

Kuvio 7. Toimintaympäristön ymmärtämiseen liittyvät osaamistarpeet tulevaisuudessa (Dufva ym. 2017, 21)

Toimintalistauksista käy ilmi, että tulevaisuuden työ edellyttää monipuolista osaamispohjaa, jonka päälle rakennetaan useampia syvemmän osaamisen alueita. Osaamista tulee myös jatkuvasti kehittää, ja on myös opittava uutta. Työn murroksesta selviää vain jatkuvalla kouluttautumisella. Täytyy sekä poisoppia että uudelleenoppia. Laveaan osaamispohjan ja jatkuvan kouluttautumisen puolesta puhuu myös osaamistarpeiden polarisoituminen: työpaikkoja ajatellaan tulevaisuudessa olevan lähinnä korkean osaamisen ja hyvin matalan osaamisen aloilla. Työtä, jossa tarvitaan keskitason osaamista, on huomattavasti vähemmän. Osaaminen liittyy entistä enemmän työntekijän ja työyhteisön hyvinvointiin. Työn henkinen kuormitus ja kokemus kiireestä ovat lisääntyneet, ja tämä kehitys tulee jatkumaan. Tarvitaan ns. ”päjäämistaitoja”, eli keinoja voida hyvin ja tehdä mielekästä työtä hyvin monimutkaisessa, dynaamisessa ja verkostomaisessa ympäristössä. (Dufva ym. 2017, 21.)

Myös Lapin alueella panostetaan koulutuksen ja työelämän ennakkointiin. Lappi on mukana aluepilottina Opetushallituksen Valtakunnallinen aikuiskoulutuksen ennakkointi -projektissa. Projektin kohteena on liikenne- ja logistiikka-ala, jonka painopisteeksi valittiin Lapin pilotissa matkailuala. Projektissa tuotetaan malli aikuiskoulutuksen ennakkointitulosten tuottamiseen ja tulkintaan sekä luodaan malli pysyväksi käytännöksi. Mallin avulla tullaan jatkossa ennakoimaan aikuisväestön

koulutus- ja osaamistarpeita kaikissa opetushallinnon alaisissa aikuiskoulutuksen muodoissa ja koulutusasteissa. Ennakointituloksia voidaan myös hyödyntää aikuiskoulutusmuotojen määrällisen koulutustarjonnan suuntaamiseen ja opetuksen sisällölliseen kehittämiseen (Lapin luotsi 2018.)

2.5 Ennakointimenetelmät

On olemassa erilaisia menetelmiä, joiden avulla voidaan hankkia ennakointitietoa. Ennakoinnin menetelmien tavoitteena on synnyttää, koota, järjestää, analysoida, jalostaa, syntetisoida, tulkita ja hyväksyttää näkemyksiä. Lähes aina ennakointia tehtäessä sekä tulevaisuutta tutkittaessa muodostuu monivaiheinen prosessi, jossa käytetään useita ennakointimenetelmiä rinnakkain tai peräkkäin. Ennakointimenetelmiä on mahdollista luokitella, tyypitellä ja ryhmitellä usein eri tavoin. Näitä ovat esimerkiksi luokittelu ennakointiprosessin mukaan, luokittelu tietolähteiden, tiedonkäsittelyn ja tulosten esittämistavan mukaan tai luokittelu tiedonintressin mukaan. (Opetushallitus 2017b.)

Ennakointityö aloitetaan tulevaisuuteen liittyvän tiedon keräämisellä. Tietoa voidaan kerätä esimerkiksi havainnoimalla ns. heikkoja signaaleja, jotka ovat muutoksen ensimmäisiä merkkejä. Heikot signaalit voivat antaa viitteitä tulevista trendeistä. Yksittäisestä heikosta signaalista ei yleensä vielä pysty päättämään mitään suurta muutosta, mutta tarkastelemalla useampaa heikkoa signaalia yhdessä voidaan mahdollisesti löytää tulevia trendejä. (Karppinen 2015, 8–9.)

Myös trendien avulla voidaan saada tietoa tulevaisuudesta. Trendi on pidemmän aikajakson kuluessa tapahtuva ilmiön yleinen kehityssuunta. Se tarkoittaa pidempikestoista yhteiskunnallista suuntausta, joka on alkanut jo aiemmin ja jonka oletetaan jatkuvan tulevaisuudessa. Trendin jatkuminen samansuuntaisena ei kuitenkaan koskaan ole täysin varmaa, ja siksi on tärkeää, että trendien jatkumoiden arvioinnissa ollaan varovaisia. (Karppinen 2015, 8–9.)

Trendien yläkäsitteenä tulevaisuutta koskevan tiedon lähteenä ovat megatrendit. Megatrendit ovat globaaleja kehityskulkuja, jotka vaikuttavat kaikkialla. Sitra koostaa vuosittain megatrendilistan tulevaisuuden kannalta keskeisimmistä globaaleista muutosilmiöistä. Sitran Megatrendit 2017 käsittelee työn murrosta, demokratian rapautumista ja talouden ahdinkoa. Sitra on halunnut nostaa esille

kyseiset pohjoismaisen mallin kannalta merkitykselliset trendit satavuotiaan Suomen juhlavuoden kunniaksi. Vuoden 2017 Megatrendit ovat teemoja, jotka ovat pohjoismaisen mallin tulevaisuuden ytimessä. (Nissinen 2017.)

Tietoa tulevaisuudesta saadaan myös erilaisilla analyyseilla. Yksi niistä on PESTE-analyysi, joka on peräisin 1960-luvulta. Se on kehitetty yrityksen ulkoisen ympäristön analyysin välineeksi. Nykyään sitä käytetään laajasti myös ennakkoinnin menetelmänä. Sen avulla selvitetään poliittisia, ekonomisia, sosiaalisia, teknisiä ja ekologisia muutoksia ja trendejä, jotka voivat vaikuttaa ilmiöön tai organisaatioon. Tulevaisuuden havainnointiin voidaan käyttää apuna myös nelikenttä-analyysiä, johon voidaan valita muuttajat esimerkiksi PESTE-analyysistä. Tulevaisuuden analysoinnissa voidaan hyödyntää myös SWOT-analyysejä ja 8-kenttäistä SWOT-analyysiä. Analyysien tuloksia tulee arvioida vaikuttavuuden kannalta, eli on pyrittävä miettimään, kuinka tulevat muutokset vaikuttavat toimintaan, ja niiden vaikuttavuuden perusteella määräytyy se, kuinka muutoksiin pitäisi reagoida. (Karppinen 2015, 12–18.)

Tulevaisuustietoa pyritään saamaan myös skenaarioiden avulla. Skenaariot ovat kuvauksia, perusteltuja tarinoita tulevaisuudesta. Niillä rakennetaan pohjaa visioille ja strategioille. Skenaariotyöskentelyssä erilaisia skenaarioita laaditaan yleensä vähintään neljä. Skenaariotyöskentelyä on mahdollista toteuttaa usealla eri tavalla, ja prosessi vie yleensä paljon aikaa. Skenaarioita voidaan rakentaa esimerkiksi tulevaisuustaulukon tai nelikentän avulla. (Karppinen 2015, 14.)

Ennakkoinnissa hyödynnettäviin menetelmiin kuuluvat lisäksi mm. tilastoanalyysit ja trendiextrapolaatio, ekonometriset mallit ja simulaatiot, haastattelututkimukset, barometrit ja delfoi. Ennakkomenetelmien käytännön soveltamisessa on yhteiskunnallisen ennakkoinnin ollessa kyseessä painotettava osallistumisen ja yhdessä tekemisen merkitystä. (Opetushallitus 2017b.)

3 LÄHESTYMISTAPA JA MENETELMÄT

Tutkimuksen lähestymistapa riippuu siitä, millaisiin ongelmiin haetaan vastausta. Myös tutkimuksen tekijän omat kiinnostuksen kohteet ja saatavilla oleva aineisto vaikuttavat lähestymistapaan. Tutkimusote ja yksittäisten tutkimusmenetelmien harjoitus ovat tärkeitä pohdittaessa tutkimustehtävää tai tutkimusongelmaa. Tutkimusmenetelmä rakentuu niistä tavoista ja käytännöistä, joilla havaintoja kerätään. Menetelmä valitaan sillä perusteella, minkälaista tietoa etsitään ja keneltä tai mistä sitä etsitään. Kun tutkimuksen tehtävät ja tarkoitus ovat selvillä, suunnitellaan, miten tutkimus käytännössä toteutetaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 128.)

3.1 Tapaustutkimus

Tässä opinnäytetyössä sovelletaan tutkimusotteena tapaustutkimusta, koska tutkimisen kohteena on työelämän ja koulutuksen ennakointi, jota osittain tarkastellaan siihen keskittyneen EKKU-hankkeen kautta.

Tapaustutkimuksessa tutkitaan yksittäistä tapahtumaa, rajattua kokonaisuutta tai yksilöä käyttämällä monipuolisia ja eri menetelmillä hankittuja tietoja. Tapaustutkimuksessa pyritään tutkimaan, kuvaamaan ja selittämään tapauksia. Tyypillistä tapaustutkimukselle on valita tutkimuskohteeksi yksittäinen tapaus, tilanne, tapahtuma tai joukko tapauksia. Olennaista on, että tutkittava tapaus muodostaa jonkinlaisen kokonaisuuden. Tapaustutkimuksessa käytetään erilaisia tiedonkeru- ja analyysitapoja, joten sitä ei voida pitää ainoastaan aineistonkeruun tekniikkana. Tapaustutkimuksen teko ei rajoita menetelmävalintoja, vaan käytössä ovat sekä kvantitatiiviset että kvalitatiiviset menetelmät. Tapaustutkimusta tehdään monella eri tieteenalalla, esimerkiksi kauppatieteissä ja oikeustieteissä sekä sosiologiassa ja psykologiassakin. Opinnäytetöissä tapaustutkimuksellisuus on tyypillistä, sillä opinnäytteen aihe saadaan usein työharjoittelupaikasta tai muutoin työelämästä, jolloin ne liittyvät johonkin yritykseen tai organisaatioon. Tapaustutkimuksiksi voidaan lukea myös monet projektit, hankkeet ja kehittämistä arviointitutkimukset. Kaikkien laadullisten tutkimusten voidaan tavallaan ajatella olevan tapaustutkimuksia, koska niissä tutkitaan tiettyjä tapauksia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009–2012.)

Tapaustutkimuksen kohdalla on pohdittu edustavuutta ja tulosten yleistämistä. Tapaustutkimus valitaan yleensä menetelmäksi, kun halutaan ymmärtää kohdetta syvällisesti ja huomioida siihen liittyvä konteksti (olosuhteet, taustat yms.). Vaikka kyse onkin tietystä, yksilöllisestä tapauksesta, arvioinnissa voidaan kuitenkin pohtia tuloksia myös laajemmassa mittakaavassa. Voidaan arvioida, mitä kyseinen tapaus opettaa vastaaville tutkimusprosesseille, miten saatuja tuloksia voitaisiin mahdollisesti soveltaa muuhun tai muualla sekä miten yksittäistapauksen tuloksia voi käyttää apuna suunniteltaessa aihetta koskevia laajempia tutkimuksia. Yhdenkin tapauksen huolellinen tutkiminen voi tarjota yksittäistapauksen ylittävää tietoa, vaikka sen pohjalta ei ole mahdollista esittää yleistä. Tulosten merkitystä ja oikeellisuutta voidaan vahvistaa esittämällä perusteellinen kuvaus aineistosta ja sen analyysistä. (Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009–2012.)

3.2 Laadullinen tutkimus

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on laaja yläkäsite monenlaisille lähestymistavoille ja menetelmille. Siinä pyritään ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti. Laadullisiksi nimitetyt tutkimussisällöt rakentuvat Tötön mukaan kolmesta erityyppisestä lähdeaineistosta. Ensimmäisenä mainitaan tutkittavasta aiheesta tehdyt aiemmat tutkimukset ja muotoillut teoriat. Toisena lähdeaineistona ovat empiiriset aineistot, jotka yleensä ovat tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja aineistoja. Kolmantena lähteenä on tutkijan omasta ajattelusta ja päättelystä muodostuva sisältö. (Töttö 2004, 9.)

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara ovat listanneet joitakin laadullista tutkimusta useimmiten luonnehtivia seikkoja:

- aineistonkeruumenetelmät; esim. haastattelu, elämäkerrat, kirjeet, havainnointi, päiväkirjat, erilaisten kulttuurituotteiden hyödyntäminen
- tutkittavien näkökulmien huomioiminen; ei kokeellisia asetelmia, naturalismi
- harkinnanvarainen tai teoreettinen otanta; suhteellisen pienet aineistokoot, tutkitaan näytteitä sosiaalisesta todellisuudesta

- hypoteesittomuus; ei lukkoon lyötyjä ennakko-oletuksia tuloksista, analyysin tehtävä ei niinkään ole hypoteesien todentaminen vaan pikemminkin niiden keksiminen
- tutkimuksen tyyli ja tulosten esitystapa; ei tiukkaa formaattia raportoinnista, kerronnallisuus, luovatkin ratkaisut mahdollisia
- tutkijan asema; valintojen vapaus, mielikuvitus, subjektiivisuus
- narratiivisuus; aineistojen tarinallisuus (kertomusmuotoisuus) tyypillistä

(Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 151–155.)

3.3 Haastattelu aineiston hankinnassa

Haastattelu on joustava perusmenetelmä, joka sopii moneen erilaiseen tutkimukseen ja tilanteeseen. Haastattelu on yksi yleisimmin käytetyistä tutkimusmenetelmistä, koska se soveltuu moniin kehittämistehtäviin ja sen avulla saadaan kerättyä helposti ja nopeasti tietoa tutkittavasta asiasta. Sen tehtävänä tutkimustyössä voi myös olla aiheen syventäminen. Haastattelussa on tietyt etukäteen tehdyt tavoitteet, ja sen avulla pyritään saamaan mahdollisimman päteviä ja luotettavia tietoja. Haastattelumuotoja on erilaisia, ja niitä erotellaan toisistaan esimerkiksi sen mukaan, miten strukturoitu ja miten muodollinen haastattelutilanne on. Haastattelun eri muotoja ovat strukturoitu haastattelu, puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu, avoin haastattelu ja syvähaastattelu. (Kajaanin ammattikorkeakoulu 2018.)

Tässä opinnäytetyössä haastattelu toteutetaan puolistrukturoituna asiantuntija-haastatteluna. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat valmiiksi mietittyjä ja kaikille haastateltaville samoja, mutta valmiit vastausvaihtoehdot puuttuvat ja myös kysymysten esittämisjärjestys voi vaihdella. Puolistrukturoitu on strukturoitua haastattelua vapaampi, mutta sillä on yhä selvät raamit. Sen perustana ovat aihealueet, jotka haastattelijalla on laatinut etukäteen teoreettisesta viitekehystä. (Kajaanin ammattikorkeakoulu 2018.)

Haastattelu on sopiva tutkimusmetodi monen tyyppisiin tutkimuksiin. Se soveltuu tutkimuksiin, joissa tutkittavaa asiaa ei tunneta kovin hyvin eikä

tutkimusasetelmaa ole tarkasti määrätty, vaan se täsmentyy hankkeen edetessä. Haastattelua käytetään myös tutkimuksissa, joissa halutaan mahdollisuus esittää vastausten johdosta täydentäviä kysymyksiä. Tutkimukset, joissa kysytään esimerkiksi laatuina kuvailtavia asioita tai hankalasti sanoin esitettäviä psyykkisiä tuntemuksia, hyötyvät haastattelusta. (Routio 2018.)

Vaikka haastattelu on nopea ja helppo tapa koota suuria aineistoja, sen jälkikäsitteily vaatii aikaa. Aineiston keräämisessä apuna käytetään yleensä ääninauhoitusta ja/tai videointia. Kun haastatteluaineistoja ryhdytään tarkemmin analysoimaan, tulee haastattelumuoto ottaa huomioon. Valmiiksi strukturoitu ja usein myös puolistrukturoitu haastattelu antaa mahdollisuuden luokittelevaan sisällönanalyysiin. Mikäli halutaan syvällisempää tulkintaa, siihen soveltuvat paremmin strukturoimattomat tai löyhästi strukturoidut aineistot. Käsittelyn jälkeen haastatteluaineisto litteroidaan. Seuraavaksi aineisto analysoidaan luokittelemalla ja tulkitsemalla sisältö. (Virtuaaliammattikorkeakoulu 2018.)

Sisällönanalyysin luokittelun lähtökohdat voidaan johtaa tutkittavasta aineistosta. Ne voivat olla strukturoidun haastattelun ennakolta tehdyt kysymykset, tutkijan omat esioletukset kohteen ja sitä koskevien mielipiteiden laadusta, aikaisemmin tehdyt tutkimukset ja niiden tulokset, asiantuntijoiden antamat viitteet, viitekehyyksessä osoitetut lähtökohdat ja yhteydet, aikaisempi teoria asiasta tai näiden yhdistelmät. Tulkitsija tulkitsee aineistoa aina jostakin lähtökohdasta. Myös tulkinnan kohteesta on aina jokin esiyymmärrys sekä oletus sen merkityksestä. Luokittelussa ei tulisi käyttää liikaa ennalta tehtyjä kategorioita, vaan antaa aineistosta nousevien ajatusten ohjata sitä. Luokittelun voi muodostaa myös sen pohjalta, mitä vastauksista nousee esille ja miten vastaaja on asioita jäsennellyt. (Virtuaaliammattikorkeakoulu 2018.)

4 EKKU-HANKE

4.1 Hankkeen esittely

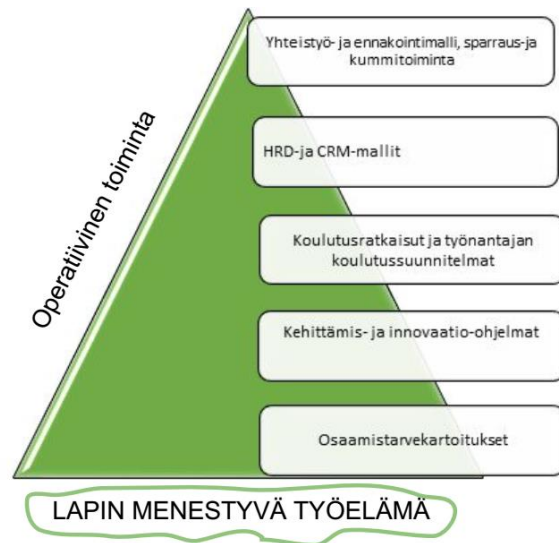
Työn luonne ja työmuodot ovat muuttumassa. Työn muutokseen on varauduttava yrityksissä ja koulutusten suunnittelussa. Tämä tilanne yhdessä visioiden ja visioita toteuttaen voimme luoda tulevaisuuden, jossa kaikilla on oma paikkansa ja tehtävänsä, vaikka se ehkä ei olisikaan nykyisenkaltaista työtä. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016a)

EKKU–Ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen -hanketta (1.3.2015–28.2.2018) hallinnoi Ammattiopisto Lappia, ja kumppaneina ovat Rovaniemen koulutuskuntayhtymä ja Lapin ammattikorkeakoulu. Hankkeen rahoittajana on Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus Euroopan sosiaalirahasto -ohjelmasta. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016a)

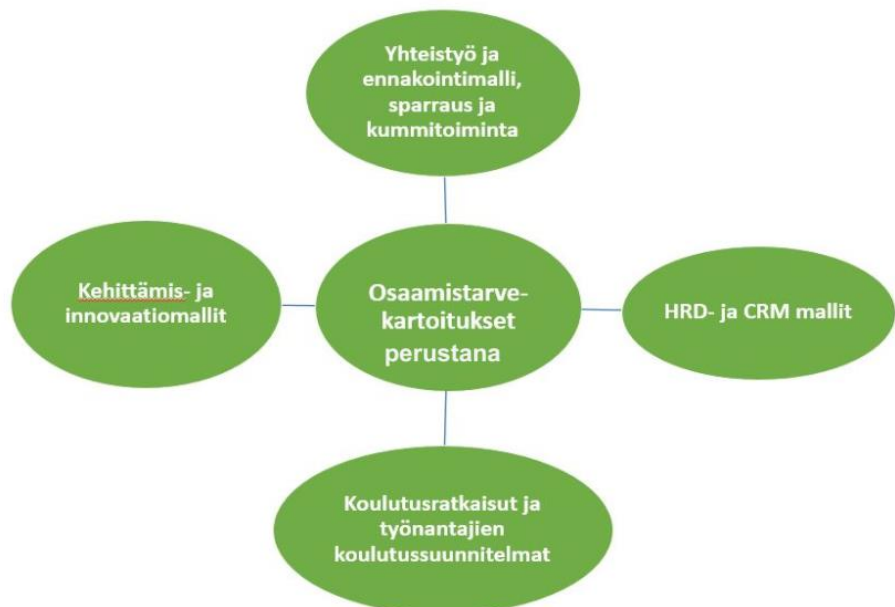
EKKU-hankkeessa tehdään tärkeää yhteistyötä kolmen Lapin alueen merkittävän koulutustarjoajan kesken. Yhteistyö on merkittävää lappilaisten yritysten ja organisaatioiden osaamisen kehittämisessä ja ennakoinnissa. On mahdollista, että yritys tarvitsee koulutusta sekä opisto- että korkeakoulutasolta. Koulutustoimijoiden on tärkeää tietää toistensa koulutustarjonnasta, jotta ne osaavat opastaa asiakasta sellaisissakin koulutuksen osa-alueissa, mitä oma oppilaitos ei itse tarjoa. Tämä on tarpeen, koska yrityksissä on eri alojen ja tasojen ammattilaisia, jotka tarvitsevat erilaista koulutusta. Alueen oppilaitokset voivat yhteistyössä suunnitella ja hyviä käytänteitä jakaen taata laadukkaat ja joustavat opintopolut asiakasyrityksen henkilöstölle. Oppilaitokset luovat yhteistyössä myös mallia ennakointitietojen hyödyntämiselle, jotta tulevaisuuden ammattilaisten kouluttaminen olisi mahdollisimman tasokasta. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016a; Kokkonen 2017, 17.)

EKKU-hanke koostuu viidestä eri työpaketista (kuviot 8 ja 9). Työpakettien tuloksina ovat osaamistarvekartoitukset (60 kpl), asiakasorganisaatioiden kehittämis- ja innovaatio-ohjelmat (10 kpl), koulutusratkaisut (15 kpl), HRD-kumppanuus- ja CRM-mallit (6 kpl) sekä sparrausmalli kummitoimintoihin ja koulutustasojen ja -alojen yhteistyömalli. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen

hanke 2016a.) Seuraavissa kappaleissa on selitetty työpakettien sisältöä tarkemmin.

Kuvio 8. EKKU-hankkeen tavoitteet (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016a)

Kuvio 9. EKKU-hankkeen työpaketit (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016a)

EKKU-hankkeen kohderyhmänä ovat Lapin alueen yritykset, organisaatiot ja yhteisöt, joille tehdään osaamistarvekartoitus (yrityshaastattelu). Osaamistarvekartoitusten tavoitteena on kerätä signaaleja ja trendejä sekä ennakoitietoa. Kartoitettavat yritykset valitaan alueen kehittämisen tarpeen mukaan ottaen huomioon hankesuunnitelman mukaiset kohderyhmät. Ennakointitietoa kerätään osaamiskartoitusten lisäksi muista lähteistä, kuten ennakoitportaaleista, tutkimuksista ja seminaareista. Osaamistarvekartoitusten pohjalta valituille yrityksille tehdään kehittämis- ja innovaatio-ohjelmat. Ohjelmat työstetään työpajoissa yhteistyössä yrityksen ja koulutusorganisaation (Lappia, Rovaniemen koulutuskuntayhtymä tai Lapin AMK) toimijoiden kanssa. Työpajojen pohjana ovat kartoitukset, klusteritoiminta, seminaarit ja muut yrityksiltä ja organisaatioilta saadut signaalit. Tavoitteena on kehittämisohjelma, jossa koulutusorganisaatiot reagoivat nopeasti tulevaisuuden työelämän osaamistarpeisiin yli koulutusalojen. Lisäksi kartoitusprosessin myötä organisaation työntekijöiltä saattaa löytyä hyödyllistä piiloosaamista. Tarvittaessa asiakasyrityksiin ollaan säännöllisesti yhteydessä, jotta pystytään seuraamaan yrityksen tilannetta. Osaamiskartoituksen voi tarvittaessa myös uusien tulevien vuosien aikana. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016a; Kokkonen 2017, 17.)

EKKU-hankkeen tarkoituksena on myös rakentaa koulutusratkaisuja ja koulutussuunnitelma työnantajalle. Tämä toteutetaan keräämällä ja viemällä käytäntöön ennakoitietoa koulutusratkaisuihin, opetussuunnitelmiin ja koulutusohjelmiin sekä työpaikkojen räätälöityihin toteutussuunnitelmiin, jotka vastaavat tulevaisuuden työelämän osaamistarpeita. Prosessissa hyödynnetään osaamistarvekartoituksista saatavaa ajankohtaista tietoa tulevaisuuden osaamistarpeista yritysten ja eri organisaatioiden työtehtävissä. Tiedon pohjalta voidaan päivittää oman organisaation koulutussuunnitelmia ja muokata koulutusratkaisuja vastaamaan tulevaisuuden työelämän tarpeita. Tulosten pohjalta voidaan kartoitetun yrityksen kanssa pilotoida yhteistyössä yritykselle koulutussuunnitelma. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016a.)

EKKU-hankkeessa pyritään lisäksi kehittämään hanketoimijoille kysyntälähtöiset HRD (Human Resource Development) -kumppanuus- ja CRM (Customer Relationship Management) -mallit eri asiakkuuksien johtamiseksi asiakkuustasojen edellyttämällä tavalla. Hanketoimijoiden yhteisissä työpajoissa kehitetään

kullekin toimijalle sopivat HRD- ja CRM-mallit. HRD-malli tehdään kartoitusten jälkeen valitun kumppanin kanssa. Mallissa kuvataan toimenpiteet, aikataulut, tehtävät ja vastuut. Jokainen hanketoimija laatii CRM-mallin sisäiseen käyttöönsä, jossa käydään läpi asiakkuuksien ja kumppanuuksien hallintaan liittyvät vaiheet ja prosessit. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016.a)

EKKU-hankkeen viimeisenä tavoitteena on luoda yhteistyö- ja ennakointimalli sekä kehittää sparraus- ja kummitoiminta. Tarkoituksena on kehittää koulutustasojen ja -alojen välinen verkostomainen yhteistyö- ja ennakointimalli sekä HRD-kumppanuusosaamisen sparrausmalli kummitoimintoihin opetushenkilöstölle. Näiden toimenpiteiden tarkoitus on tukea Lapin maakunnan työelämän kehittymistä ja menestymistä. Tässä työvaiheessa tunnistetaan omista käytänteistä hyvät työkalut yhteiseen yhteistyö- ja ennakointimalliin. Lisäksi kartoitetaan oppilaitosten olemassa olevat yhteistyö- ja ennakointimallit ja kehitetään yhteiset mallit parhaista käytänteistä. Hanketoimijakohtaisesti sparraus- ja kummitoimintaa kehitetään valitsemalla ja kouluttamalla kummit ja avainhenkilöt. Koulutus suunnataan HRD-osaamiseen ja osaamistarvekartoitusprosessin osaamiseen. Kummit sparraavat muita opettajia suunnittelussa, koulutuksissa ja tutkimuksissa. Pyritään luomaan malli, joka tukee työelämän kehittymistä ja menestymistä. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016a.)

EKKU-hankkeen toteutukseen tulivat mukaan myös hankkeeseen osallistuvien oppilaitosten opiskelijat. Hankkeen tavoitteiden pohjalta laadittiin toimeksiannot. Toimeksiannot välitettiin opettajille, jotka arvioivat, soveltuvatko ne opintojaksoihin ja opetukseen. Lapin ammattikorkeakoulussa Rovaniemellä alkoi syksyllä 2016 Kehittämisaamien opintojakso, ja toimeksianto sisällytettiin siihen. Opintojakson opiskelijat tekivät koulutussuunnitelmat alakohtaisesti yleisestä osaamiskartoitusmateriaalista. Materiaalista näkyy alojen nykyinen ja tulevaisuuden osaamisen tarve, mutta ei luottamuksellisia yrityksiä yksilöiviä tietoja. Opiskelijat etsivät materiaalista osaamistarpeita sekä -puutteita eli osaamiskuiluja ja suosittelivat niiden perusteella tekemissään raporteissa sopivia koulutuksia muun muassa metalliteollisuudelle, puualalle, rakennusosalalle sekä tukkukaupalle. (Kokkonen 2017, 16.)

EKKU-hankkeessa tehdyt yrityshaastattelut eli osaamistarvekartoitukset tallennetaan suomalaiseen C&Q-ohjelmaan, josta löytyy erilaisissa ammateissa tarvittavia osaamisia sekä niiden painotuksia. Lisäksi ohjelmaan tallennetaan, kuinka hyvin kutakin osaamisaluetta osataan. Ohjelman raporteista saa tietoa siitä, mitä osaamista yrityksessä tai mahdollisesti koko alalla tarvitaan, millaiset asenteet ja osaamisalueet ovat työtehtävissä tärkeitä ja lisäksi mitä olisi hyvä osata, vaikka se ei olisikaan toiminnan kannalta kriittistä osaamista. Osaamistarvekartoituksista saatavaa ennakointitietoa hyödynnetään myös koulutuksen suunnittelussa. Sitä käytetään sekä tutkinto-opetuksen että täydennyskoulutuksen rakentamisessa toisella asteella ja korkea-asteella. Ennakointitiedon avulla voidaan myös suunnitella opetushenkilöstön koulutusta, jotta opettajilla olisi ajantasainen tieto työelämän tarpeista ja vaatimuksista. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016a; Kokkonen 2017, 17.)

EKKU-hankkeen toimenpiteet vahvistavat Lapin maakunnan työelämän kehittymistä ja menestymistä jatkuvissa muutoksissa. Asiakasyrityksen näkökulmasta lopputuloksena on tehokas osaamisen johtaminen ja osaavia työntekijöitä yritykselle. Osaava ja koulutettu henkilöstö lisää yritysten tuottavuutta ja edellytyksiä menestyä kilpailussa. Kohdennettu osaaminen tuo säästöä muun muassa osaamis- ja kehittämiskustannuksissa ja rekrytoinneissa. Koko yrityksen henkilöstöä koskeva osaamisen kehittämisen suunnitelma oikeuttaa verovähennykseen. (E-oppimispalvelut/EKKu 2018.)

4.2 Osaamistarvekartoitusten tuloksia

Kuten edellisessä luvussa tuotiin esille, EKKU-hankkeessa on tehty osaamistarvekartoituksia, jotta kyettäisiin ennakoimaan eri toimialojen yritysten tulevaisuuden koulutustarpeita. Osaamistarvekartoitukset on tehty lokakuussa 2016. Tässä työssä olen valinnut käsiteltäväksi kolmen toimialan osaamiskartoitukset: tieliikenteen tavara- ja henkilökuljetus, puunkorjuu ja rakennuspaikan valmistelutyöt. Valitsin nämä toimialat, koska niiden koulutusohjelmissa on paljon samoja elementtejä ja ne myös liittyvät läheisesti toisiinsa useissa käytännön työtehtävissä. Näillä toimialoilla työskentelee lisäksi samaa ammattia edustavia työntekijöitä.

Tieliikenteen tavarankuljetus- ja muuttopalvelualan yrityksen osaamistarvekartoituksessa tuli esille, että yhdistelmäajoneuvonkuljettajat kokevat eniten puutteita taloudellisessa ajotavassa, lämpösäädelyjen kuljetusten hallinnassa, sähköisten rahti- ja kuormakirjojen käytössä, AC-Etrans-kuljetushallintajärjestelmän käytössä, kylmäkuljetusosaamisessa sekä tuoteturvallisuusosaamisessa. Nämä kaikki osaamisalueet ovat kuljetusalan yrityksille erittäin merkittäviä ja niissä osaamiskuilu oli suurin (kuiluarvossa verrataan ammattiryhmän osaamistasoa ko. osaamistarpeen merkitystasoon). (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen -hanke 2016d.)

Kuljetusalalla suunniteltujen ja sovittujen aikataulujen toteutuminen on erittäin tärkeää. Mikäli kuljetuspalveluiden tarjoaja epäonnistuu tässä, hän todennäköisesti menettää asiakkaita. Jotta aikataulun hallinta onnistuu, on kuljettajan kyettävä käyttämään sähköisiä rahti- ja kuormakirjoja sekä kuljetushallintajärjestelmää ongelmitta. Yhtä lailla tärkeää on osaaminen lämpösäädelyissä kuljetuksissa sekä kylmäkuljetuksissa. Näissä epäonnistuminen johtaa tuotteiden pilaantumiseen ja sitä kautta asiakkaiden menettämiseen.

Yhdistelmäajoneuvon kuljettajan ammattiin hakeutuu pääosin nuoria miehiä, joita kiinnostaa isolla ajoneuvolla ajaminen ja ajoneuvon tekniikka. Osa-alueet, joilla osaamiskuiluja ilmeni, kuuluvat yhdistelmäajoneuvon kuljettajaan ammatillisessa perustutkinnossa valinnaisiin opintoihin ja eivät aihepiiriltään kiinnosta kaikkia opiskelijoita ja, lisäksi ne saatetaan kokea vaativiksi. Nämä voivat olla syitä siihen, miksi osaamistasossa on puutteita. Kuten edellä todettiin, näiden taitojen hallinta olisi kuitenkin erittäin olennaista kuljetusalan yrityksen kannattavuuden näkökulmasta. Maksullisen täydennyskoulutuskokonaisuuden järjestäminen näillä osa-alueilla olisi todennäköisesti tuottavaa, koska luultavasti alan yritykset olisivat valmiita panostamaan siihen.

Rakennuspaikan valmistelutöiden yrityksen osaamistarvekartoituksissa tuli esille puutteita useassa eri ammattiryhmässä. Erittäin merkittäviä osaamisalueita, joiden kuiluarvo oli -2 tai -3, oli viisi kappaletta ja merkittäviä osaamisalueita 14 kappaletta, mikä tekee yhteensä 19. Näistä kuusi oli työnjohdolla, kolme raskaskonekorjaajilla ja asentajilla, kolme kaivinkoneenkuljettajilla, kolme kuorma-auton

kuljettajilla, kaksi maanrakennustyöntekijöillä ja kaksi hallituksen puheenjohtajalla. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen -hanke 2016c.)

Työnjohdon osalta osaamiskuilut voidaan jaotella kahteen ryhmään sisällön perusteella. Ensimmäisessä ryhmässä on teknisiä taitoja ja taloushallintoon liittyviä taitoja. Näitä olivat Jydacom-toiminnanohjausjärjestelmän hallinta; talousosaaminen, talouden hallintaan liittyvät tiedot ja taidot; kustannusseurantaan liittyvä osaaminen ja kustannuslaskennan hallinta. Toisessa ryhmässä korostuvat henkilöstöressurssien hallintaan ja johtamiseen liittyvät taidot. Näitä olivat sosiaaliset ja ihmissuhdetaidot; sitoutunut ja vastuullinen suhtautuminen omaan työtehtävään ja työyhteisöön sekä työnjohtotaidot vaativissa työkohteissa. Raskaskonekorjaajilla ja asentajilla osaamiskuiluja oli tietotekniikan hyödyntämisessä omassa työssä; uusien oman alan tekniikoiden, teknologioiden tuntemuksessa ja hyödyntämisessä ja oivalluskyvyssä. Kaivinkoneenkuljettajilla osaamiskuiluiksi muodostuivat turvallisuuden jatkuva huomioiminen ja siitä huolehtiminen kaikessa työtoiminnassa; maarakennukseen liittyvien työkuvien, työpiirustusten lukutaito ja maarakennustyökoneen 3D-koneohjauksen hallinta. Kuorma-auton kuljettajilla eniten puutteita oli palvelualltiudessa, asiakaspalvelutaidoissa; ihmissuhdetaidoissa, sosiaalisissa taidoissa, ihmisen kohtaamistaidoissa ja raskaan kaluston huoltoon ja korjaukseen liittyvässä osaamisessa. Maanrakennustyöntekijän osaamiskuiluja olivat maarakennukseen liittyvien työkuvien, työpiirustusten lukutaito sekä sitoutunut ja vastuullinen suhtautuminen omaan työtehtävään ja työyhteisöön. Hallituksen puheenjohtajan työssä suurimpina puutteina olivat rekrytointiosaaminen, henkilöstön rekrytointiprosessin tuntemus sekä tarjousten laskeminen ja tarjousten tekemiseen liittyvä osaaminen. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen -hanke 2016c.)

Koulutusratkaisuna rakennuspaikan valmistelutöiden osalta voisi suunnitella erilaisia täydennyskoulutusyhdistelmiä. Työnjohdolle ja hallituksen puheenjohtajalle voisi rakentaa yhteisen kaksiosaisen koulutuksen, jonka ensimmäisessä osiossa käsiteltäisiin henkilöstöhallinnon ja henkilöstöjohtamisen eri osa-alueita ja prosesseja ja toisessa osiossa taloushallintoa. Ensimmäiseen osioon voisi sisältyä rekrytointiin sekä monitasoiseen teoreettiseen ja käytännönläheiseen johtamis- ja ihmissuhdetaitoihin liittyvää koulutusta. Toisessa osiossa käsiteltäisiin kustannuslaskentaa, kustannustehokkuutta ja tarjousten tekemistä. Kannattavan

yrittöstoiminnan perustana ja lähtökohtana on toimiva talous sekä ammattitaitoinen henkilöstöjohtaminen ja henkilöstöhallinto. Nämä osa-alueet ovat johdon vastuualueita ja siksi tämän yrityksen tapauksessa koulutus tulee aloittaa johdosta. Tämän jälkeen voidaan yhdessä johdon kanssa kartoittaa tarkemmin, mitä ja millaista oman alan ammatillista lisäkoulutusta yrityksen eri työntekijäryhmille tulisi tarjota osaamistarvekartoituksessa ilmenevien osaamiskuilujen perusteella.

Puunkorjuualan yrityksen osaamistarvekartoituksessa tuli esille, että eniten merkittäviä osaamiskuiluja, joiden kuiluvarvo oli -2, oli toimitusjohtajan (yrittäjän) vastuualueilla. Näitä olivat oman alan lainsäädännön tuntemus; huolehtiminen ja vastaaminen alaistensa toiminnasta; talouden seurantaan liittyvä osaaminen; sopimusneuvottelujen hallinta sekä työtilausten myyntitaito. Kuorma-autonkuljettajilla merkittävimpana osaamiskuiluna (kuiluvarvo -2) oli erilaisten raskaan kaluston ajoneuvojen tms. korjaus- ja huoltotaidot. Ajokoneenkuljettajilla oli sama tilanne ajokoneen ajotaidossa. Molemmilla ammattiryhmillä (kuorma-auton kuljettaja ja ajokoneenkuljettaja) sekä lisäksi monitoimikoneenkuljettajilla ilmeni useita muitakin eriaisteisia osaamiskuiluja lähes kaikilla osaamisalueilla. (EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen -hanke 2016b.)

Puunkorjuualan yrityksessä ensisijainen koulutustarve on yrittäjällä. Osaamiskuiluja oli liikkeenjohdon kaikilla osa-alueilla. Jotta yrittöstoiminta on kannattavaa ja sujuvaa päivittäin, nämä osaamisalueet tulee hallita. Puunkorjuualan yrittäjälle tulee räätälöidä metsäkoneyrittäjän koulutuspaketti, jossa läpikäydään metsäkonealan liikkeenjohdollisia tehtäviä. Tämän jälkeen voidaan alkaa kiinnittää enemmän huomiota työntekijöiden osaamiseen. Sekä kuorma-autonkuljettajan, ajokoneenkuljettajan että monitoimikoneenkuljettajan tulee periaatteessa hallita työtehtävänsä, mikäli he ovat suorittaneet oman alansa ammatillisen perustutkinnon. Todellisuudessa on kuitenkin hyvin tavallista, että puutteita on. Tähän ei ole käytännössä muuta ratkaisua kuin harjoitella ammattia käytännössä ja saada ohjausta kokeneemmilta tekijöiltä. Tämän olisi kuitenkin hyvä olla yrittäjän työntekijöilleen järjestämää organisoitua toimintaa yrityksen sisällä.

Edellä tarkastellulla kolmella alalla on paljon yhtäläisyyksiä. Kaikissa niissä työskennellään raskailla koneilla ja ajoneuvoilla. Niiden työketjujen suorittamisessa ja läpiviemisessä tarvitaan lähes aina osaamista useammasta näihin kuuluvista

ammattiryhmistä. Yhteinen tekijä on myös se, että ala on miesvaltainen. Lisäksi osaamiskuiluissa on nähtävissä paljon yhtäläisyyksiä. Osaamistarvekartoituksissa esille tulleet osaamiskuilut olisi tärkeää saada myös näiden alojen ammatillista koulusta järjestävien organisaatioiden tietoon. Koulutuksen järjestäjien olisi lisäksi hyvä kommunikoida alan yritysten kanssa ja tehdä moninaista yhteistyötä. Ennakoimalla ja tiedostamalla osaamiskuilut niitä voitaisiin huomioida enemmän jo ammatillisen peruskoulutuksen aikana ja työelämään saataisiin valmiimpia osaajia. Joitakin osaamiskuiluja, kuten yhteistyötaitoja, sosiaalisia- ja ihmissuhdetaitoja sekä sitoutuneisuutta, vastuuntuntoa ja pitkäjännitteisyyttä, voidaan alkaa kehittämään luontevaksi osaksi persoonaa jo perusopetuksessa. Ennakoimalla osaamistarpeita saavutetaan parempi vastaavuus työelämän tarpeille ja sitä kautta parempi kustannustehokkuus. Siitä huolimatta osa taidoista jää aina opittavaksi työelämässä.

5 EKKU-HANKKEEN HANKETOIMIJAHAASTATTELUT

Haastattelu toteutettiin Lapin ammattikorkeakoulun Moodle-oppimisalustaa hyödyntäen. Avoimet haastattelukysymykset (liite 1) syötettiin kirjallisena Moodlen tenttialustalle ja vastaajat vastasivat niihin nauhoittamalla äänivastauksensa Poodll-työkalua käyttäen. Tiedote haastattelukysymyksistä ja vastausohjeet lähetettiin neljälle EKKU-hankkeen päätoimijalle sähköpostitse 20.12.2017. Hankkeen päätoimijoiden toivottiin edelleen lähettävän tiedotetta muille oman organisaationsa hankkeessa toimiville henkilöille. Vastausaika oli aluksi 7.1.2018 asti, jonka jälkeen sitä pidennettiin 18.1.2018 asti vähäisten vastausten vuoksi. Vastausajan pidentämisestä huolimatta vastauksia tuli määräaikaan mennessä vain yksi. Tämän jälkeen kyselystä tiedottamista jatkettiin aktiivisesti, mutta vastaajia saatiin kuitenkin vain yhteensä kolme. Yksi vastaajista vastasi kyselyyn sähköpostin välityksellä kirjallisesti. Kaikki haastatteluun osallistujat olivat Lapin ammattikorkeakoulun työntekijöitä Rovaniemen tai Kemi-Tornion toimipisteestä.

Haastattelu oli jaettu viiteen osa-alueeseen, joiden alle 19 kysymystä oli jaoteltu (liite 1). Osa-alueet olivat vastaajan perustiedot, kysymyksiä EKKU-hankkeesta, ennakoititieto, hankkeeseen osallistuvat yritykset, osaamistarvekartoitukset ja hankkeen aikana saadun tiedon hyödyntäminen.

5.1 Vastaajan perustiedot

Perustiedoissa kysyttiin, missä oppilaitoksessa haastateltava työskentelee, mikä on hänen toimenkuvansa siellä ja mikä on hänen toimenkuvansa EKKU-hankkeessa. Yksi haastateltavista oli opettaja. Hänen tehtävänään EKKU-hankkeessa oli tehdä osaamiskartoituksia ja koulutussuunnitelmia sekä olla mukana kehittämässä CRM- ja HRD-ennakoitimalleja yhteistyössä muiden hankkeeseen osallistuvien oppilaitosten kanssa. Toinen haastateltava oli ennen marraskuuta 2017 50 % EKKU-hankkeen projektipäällikkö, vastaten hankkeesta Lapin ammattikorkeakoulun osalta ja 50 % lukujärjestyksen tekijä. Nykyään hän toimii opiskelijahallintojärjestelmien pääkäyttäjänä. Kolmas haastateltava toimii avoimessa ammattikorkeakoulussa suunnittelijana ja lisäksi muutamassa hankkeessa projektipäällikkönä, -koordinaattorina tai -suunnittelijana. EKKU-hankkeessa hän oli mukana Lapin ammattikorkeakoulun osalta projektin koordinoijana hankkeen

loppuvaiheessa, jolloin hanketoimijoissa tuli vaihdoksia. (Kokkonen, Löf & Niemi 2017–2018.)

5.2 EKKU-hankkeen taustatiedot

Seuraavassa osa-alueessa kyseltiin perustietoja EKKU-hankkeesta ja sen taustasta sekä sitä, mihin alueellisiin tarpeisiin EKKU-hanke vastaa. Kaikki haastateltavat olivat tulleet hankkeeseen mukaan sen ollessa jo käynnissä, joten heillä ei ollut tarkkaa tietoa siitä, miten hanke on saanut alkunsa tai mitä tekijöitä oli taustalla. Heidän käsityksensä mukaan hankkeen taustalla olisi kuitenkin ollut Lapin alueen yritysten ja organisaatioiden työntekijöiden osaamistason kohentaminen. Tämän lisäksi taustatekijöiksi arveltiin myös Lapin alueen tulevaisuuden ja osaamistarpeiden ennakointi. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

5.3 EKKU-hanke

EKKU-hankkeen vastaamisesta alueellisiin tarpeisiin oli haastateltavilla paljon tietoa ja näkemyksiä. Kaikki mainitsivat EKKU-hankkeessa tehtävät osaamistarvekartoitukset, jotka tuovat monenlaisia hyötyjä niihin osallistuville yrityksille. Niistä saatavan tiedon avulla yritykset pystyvät määrittämään eri henkilöstöryhmien ja yrityksen ns. osaamiskuilut eli osaamisalueet, joita tulisi kehittää. Tieto auttaa ennakoimaan tulevaisuuden osaamistarpeita. Osaamistarvekartoitus antaa yritykselle työkaluja myös kehityskeskusteluihin sekä mahdollisten koulutustarjouspyyntöjen tekemiseen. Saadun tiedon avulla koulutuksen tarjoajat pystyvät räätälöimään yritykselle yksilöllisen koulutussuunnitelman. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

Vastaajat puhuivat lisäksi EKKU-hankkeen merkityksestä hanketoimijoille eli Lapin oppilaitoksille. Hanke antaa paljon tietoa ja ideoita tulevaisuuden opetussuunnitelma- ja hanketyöhön sekä oppilaitosten palveluliiketoiminnan, mm. maksullisen koulutustoiminnan, kehittämiseen. Tietoa saadaan myös mahdollisista avoimista opinnäytetyö- ja harjoittelupaikoista. Hankkeen tuloksia voidaan myös hyödyntää hankkeeseen osallistuneiden oppilaitosten opetus- ja muun henkilökunnan kouluttamisessa. Lisäksi yhteisissä työpajoissa suunniteltavat HRD- ja CRM-mallit (vrt. luku 5.1) eri asiakkuuksien johtamista varten ovat keino kehittää

hanketoimijoiden organisaatiota sisäisesti. Hanke myös vahvistaa eri koulutusasteilla toimivien oppilaitosten välistä yhteistyötä. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

Haastattelussa nousi myös esille EKKU-hankkeen laajempia tavoitteita. Näitä olivat tiedon kerääminen Lapin alueen tulevaisuuden rekrytointi- ja osaamistarpeista, joita myös yritykset ja työvoimahallinto voivat käyttää hyväkseen. EKKU-hankkeessa kootaan ennakointitietoa lähialueelta sekä jopa maailmanlaajuisesti ja tuodaan hiljaisia signaaleja ja trendejä alueen yritysten ja organisaatioiden hyödynnettäväksi. Hankkeelle on myös rakennettu omat www-sivut, joihin koottu ennakointitieto on kaikkien saatavilla. Lisäksi on Lapin luotsin www-sivut, joille tullaan jatkossa tuomaan paljon ennakointitietoa alueen eri organisaatioiden toimesta. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

Kokonaisuudessaan EKKU-hankkeella tavoitellaan Lapissa olevan yritystoiminnan ja koulutusorganisaatioiden osaamisen nostamista sekä alueen kilpailu- ja ennakointikyvyn parantamista ja ylläpitämistä. Sillä voidaan tukea innovaatioita ja yritysten kasvua. Pidemmällä aikavälillä näiden tekijöiden toivotaan vaikuttavan Lapin kehittymiseen ja asuttuna pysymiseen. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

5.4 Ennakointitieto

Haastattelun ennakointitieto-osiossa kysyttiin, mistä lähteistä ja millaisten kanavien kautta Lapin alueella haetaan ja saadaan ennakointitietoa. Haastateltavat kertoivat, että kansallisen sekä globaalisen tason ennakointitietoa saadaan valtiiovallan tuottamista ennakointiraporteista ja ylläpitämistä sivustoista. Tätä tietoa tuottavat esimerkiksi Tilastokeskus ja työ- ja elinkeinohallinto. On myös olemassa yksityisiä palveluntarjoajia, jotka mm. tukevat kuntien tehokasta työllisyydenhoitoa tai yksityisen henkilön työnhakua. Tästä esimerkkinä mainittiin ForeAmmatti. Erityisesti Lapin aluetta koskevaa ennakointitietoa saadaan ennakointityötä tekevältä Lapin liitolta ja Lapin luotsista. Myös eri alojen yhteistoimintaklusterit ja työryhmät koettiin tärkeiksi tietolähteiksi. Hyväksi tietolähteeksi nimettiin lisäksi yritysyhteistyö ja yrityshaastattelut, joita tehdään myös EKKU-hankkeessa. Erityisenä henkilönä yksi haastateltava mainitsi Päivi Holopaisen, joka työskenteli aiemmin Lapin liitossa ennakointikoordinaattorina ja nykyään Lapin yliopistossa

suunnittelijana, vastuualueenaan ennakointi. Hän on tehnyt paljon työtä ennakkoinnin parissa Lapin alueella. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

Haastattelussa kysyttiin myös huomioon otettavia Lapin alueen erityispiirteitä liittyen ennakointiin. Vastauksissa nousi esille Lapin alueen arktisuus, hiljaisuus ja puhtaus. Näiden nähtiin olevan sekä nykyisiä että tulevaisuuden matkailuvaltteja, jotka kiinnostavat matkailijoita ympäri maailman. Niitä tulisi korostaa ja ottaa ennakkoinnissa huomioon. Usein käy kuitenkin niin, että näitä asioita, kuten kaamospimeys ja metsässä oleva hiljaisuus, pidetään itsestäänselvyytenä eikä niitä osata markkinoida. Matkailijoita vastaanottaessa tulee huomioida erityispiirteinä arktisuuden vaatimat käytännön asiat, kuten oikea pukeutuminen. Lapin erityispiirteinä ennakointiin liittyen mainittiin myös pitkät välimatkat ja niihin liittyvän teknologian, mm. kokousteknologian, kehittäminen. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

5.5 EKKU-hankkeeseen osallistuvat yritykset

Haastattelussa kysyttiin hankkeeseen osallistuvien yritysten valintaperiaatteista ja miltä toimialoilta yritykset ovat. Haastateltavat kertoivat, että yritykset on valittu mahdollisimman laaja-alaisesti ja monipuolisesti. Mukana on pienyrityksiä, keskikokoisia yrityksiä, suuria yrityksiä ja organisaatioita. Myös kolmas sektori on edustettuna. Joitakin yrityksiä on ollut haastavaa saada hankkeeseen mukaan. Siitä huolimatta, että varsinainen osaamiskartoitus eli yrityshaastattelu on helposti toteuttavissa lyhyessä ajassa, jotkut yritykset päättivät olla lähtemättä mukaan. Heidän näkemyksensä mukaan osaamiskartoituksesta saatavasta tiedosta ei ole yritykselle sen viemää aikaa vastaavaa hyötyä. EKKU-hankkeen toiminnassa on pyritty huomiomaan pienemmät yritykset ja heidän tarvitsemansa erityinen tuki. Toimialat ovat edustettuina hankkeessa laaja-alaisesti. Mukana on tekniikan alaa, teollisuutta, kaivosteollisuutta, panimoteollisuutta, kaupan alaa, hyvinvointialaa, kuntoutusta ja koulutusta. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

5.6 Osaamistarvekartoitukset

Yksi haastattelun osa-alue koski osaamistarvekartoituksia. Haastateltavilta kysyttiin, millaista tietoa tehdyistä osaamistarvekartoituksista on saatu. Heiltä kysyttiin

myös, ilmenikö osaamistarvekartoituksissa mitään erityisiä puutteita osaamisessa. Kolmantena kysyttiin, miten saatua tietoa oli analysoitu.

Haastateltavat kertoivat, että osaamistarvekartoituksista on saatu lyhyen ja pitkän (n. 5–10 vuoden) aikajänteen tietoa siitä mitä ja minkä rakenteista osaamista tarvitaan sekä millaisia puutteita tämän hetkisessä osaamisessa on. Tämän koettiin olevan kartoitusten antama ydintieto. Tietoa saatiin myös mahdollisista eläköitymisistä, rekrytointitarpeista ja siitä, millaisille koulutusohjelmille on tarvetta. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

Osaamisessa ilmeneviä yleisiä puutteita olivat erityisesti vastavalmistuneiden osalta työelämäsääntöjen osaamattomuus. Tähän liittyivät oikean työasenteen omaaminen, eli että työajalla tehdään töitä eikä esimerkiksi kuluteta aikaa omaa matkapuhelinta käyttäen. Erityisosaamisessa puutteita oli kielitaidossa, sekä englannin että ruotsin kielessä. Englantia tarvitaan yleisesti joka alalla, ja ruotsi on tärkeä erityisesti Torniojokivarren rajaseudulla sekä Pohjois-Norjaan suuntautuvassa kaupassa. Esille nousivat myös puutteet tietoteknisessä osaamisessa. Osataan käyttää sosiaalisen median sovelluksia, mutta ei työntekemisessä tarvittavia ohjelmia. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

Osaamiskartoituksista saatua tietoa on analysoitu C&Q-ohjelman avulla. Ohjelmasta on otettu raportteja aloittain ja vertailtu niitä EKKUn osaamistarvekartoitusten tuloksiin. Vertailujen pohjalta on päätelty, millaista osaamista milläkin alalla tarvittaisiin. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

5.7 Hankkeen aikana saadun ennakointitiedon hyödyntäminen

Haastattelun viimeisessä osa-alueessa kysyttiin hankkeen aikana saadun ennakointitiedon hyödyntämisestä yleisesti ja koulutuksen näkökulmasta sekä hankkeen tähänastisten toimenpiteiden vastaavuudesta alueen ja hankkeeseen osallistuvien yritysten tarpeisiin. Haastateltavat kertoivat, että kaksi hanketoimijoista, ammattiopisto Lappia ja Lapin ammattiopisto, ovat hankkeen aikana saatujen ennakointitietojen pohjalta järjestäneet koulutuksia. Lappia on tarjonnut kartoitetuille yrityksille räätälöityä uutta osaamista tai täydennyskoulutusta. Esimerkiksi huoltoaseman kahvilatyöntekijöitä on koulutettu siten, että kouluttaja on mennyt koulutettavien työpaikalle. Lisäksi sekä Lappia että Lapin ammattiopisto ovat tehneet

koulutussuunnitelmia ja järjestäneet räätälöityjä koulutuksia yrityksille omissa tiloissaan. Haastateltavien mukaan Lapin ammattikorkeakoulussa ei vielä ole järjestetty hankkeen seurauksena koulutuksia. Toiveena olisi, että saadut ennakointitiedot otettaisiin huomioon ja niiden pohjalta suunniteltaisiin ja tarjottaisiin koulutuksia. Hankkeesta saadun ennakointitiedon toivotaan myös integroituvan opetussuunnitelmiin, jotta saataisiin koulutettua tarvittavaa osaamista omaavaa työvoimaa tämän hetken ja tulevaisuuden tarpeisiin. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

EKKU-hankkeella on ollut paljon myönteisiä vaikutuksia siihen osallistuneille yrityksille. Useat yrityksistä, joille on tehty osaamiskartoitus, ovat todenneet, että niiden ansiosta on havahduttu tutkimaan yrityksen tilannetta ja alettu miettiä sitä, millaista osaamista tulevaisuudessa tullaan todella tarvitsemaan. Osaamiskartoitukset ovat myös motivoineet yrityksiä miettimään yleisiä trendejä ja kilpailukyvyn ylläpitämistä. Hankkeessa tehtyjen koulutussuunnitelmien ansiosta yritykset ovat saaneet tietoa siihen, millaista koulutusta heidän tulisi henkilökunnalleen organisoida. (Kokkonen ym. 2017–2018.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miksi työelämän ja koulutuksen ennakointi on tärkeää. Lisäksi tarkasteltiin EKKU-hanketta ja selvitettiin, millä tavoin hankkeen toimijat tekevät ennakointityötä sekä siirtävät saamaansa ennakoititietoa tarjoamiinsa koulutuspalveluihin ja alueen yrityksiin. Opinnäytetyössä pyrittiin myös selvittämään, mitä kanavia koulutuksentarjoajat hyödyntävät ennakoidakseen työelämän ja yhteiskunnan tulevia tarpeita. Näiden selvitysten ja tarkastelujen pohjalta oli tavoitteena tehdä johtopäätöksiä siitä, millaisia erilaisia ennakoititapoja lappilaisilla koulutuksen tarjoajilla on työelämän tarpeiden ja työelämässä tapahtuvien muutosten kartoittamiseen. Tuloksena toivottiin myös ilmenevän käytännön esimerkkejä, joissa ennakointi on johtanut konkreettisiin toimenpiteisiin. Lisäksi oli tarkoituksena tuottaa yhteenvetoa työelämän ennakoinnin merkityksestä koulutuksen ja opintojen kehittäjänä.

Työelämän ja koulutuksen ennakointi on tärkeä osa yhteiskuntapolitiikkaa, ja sen tulisi olla osa Suomen jokaisen talousalueen toimintasuunnitelmaa. Systemaattisella ennakoinnilla on mahdollista hyödyntää alueen olemassa olevat työvoimaresurssit tehokkaammin sekä luoda joustavuutta tulevien muutosten varalle. Ennakoimalla työelämän kehitystä ja koulutustarpeita on mahdollista hyötyä tulevaisuudessa tapahtuvista muutoksista ja uusista mahdollisuuksista ja toisaalta välttyä tulevaisuuden potentiaalisilta uhkilta. Ennakoinnin avulla voidaan myös stimuloida luovaa ajattelua ja keksiä uusia tulevaisuuden tarpeita liiketoiminnan ja työllistämisen näkökulmasta. Oppilaitoksille ennakointi antaa tietoa siitä, mitä koulutusohjelmia tulevaisuudessa tarvitaan. Siten voidaan esimerkiksi lakkauttaa tai vähentää heikosti työllistyvien ammattiryhmien liikakouluttaminen. Kunnissa pystytään tekemään parempia investointiratkaisuja, kun työvoima- ja koulutustarpeet osataan määrittää pidemmälle aikavälille.

EKKU-hankkeessa ennakointityöhön on tartuttu tekemällä yhteensä 60 osaamistarvekartoitusta lappilaisille yrityksille. Yritykset edustivat laaja-alaisesti eri toimialueita ja kokoluokkia. Osaamistarvekartoitukseen osallistuvat yritykset saivat paljon tietoa eri henkilöstöryhmien ja koko yrityksen kehitettävistä osaamisalueista. Osaamistarvekartoituksista saatava tieto auttaa ennakoimaan tulevaisuuden osaamistarpeita Lapin alueen yrityksissä. EKKU-hankkeen tulokset antavat

myös paljon tietoa Lapin oppilaitoksille. Tätä tietoa voi hyödyntää opetussuunnitelma- ja hanketyössä sekä oppilaitosten täydennyskoulutustoiminnan kehittämisessä. Täydennyskouluttamisen kautta tieto siirtyy myös alueen yrityksiin ja organisaatioihin. Tähän mennessä sekä Lappia että Lapin ammattiopisto ovat tehneet koulutussuunnitelmia ja järjestäneet räätälöityjä koulutuksia alueen yrityksille.

Osaamistarvekartoitusten lisäksi Lapin alueen oppilaitokset saavat ennakointitietoa valtiovallan tuottamista ennakointiraporteista ja ylläpitämistä sivustoista. Erityisesti Lapin aluetta koskevaa ennakointitietoa saadaan ennakointityötä tekevältä Lapin liitolta ja Lapin luotsista.

Työelämän ennakkoinnilla on merkittävä rooli koulutuksen ja opintojen kehittäjänä. Osaamistarpeiden ennakkoinnissa on tänä päivänä useita haasteita. Suurten ikäluokkien eläköityminen on vaikuttanut osaamistarpeisiin, ja omat ongelmansa tuovat myös taloudelliset suhdannevaihtelut ja pidemmällä aikavälillä tapahtuvat elinkeinoelämän rakennemuutokset. Ne vaikeuttavat pitkän aikavälin työvoima- ja koulutuspoliittisten tavoitteiden suunnittelua. Lisäksi jollain tavalla tulisi myös huomioida työvoiman ammatillinen ja alueellinen liikkuvuus sekä globaalien markkinoiden muutokset. Kaikki nämä nopeat ja usein yllättävät muutokset toimintaympäristössä tekevät koulutuksen tarkan suunnittelun mahdottomaksi. Elinkeinoelämän ammatti- tai toimialakohtaisia osaamistarpeita ei pystytä ennakoimaan tarkkaan. Opetuksen suunnittelussa on mukauduttava toimintaympäristön muutoksiin ja kehitettävä uusia ennakointimenetelmiä ja -malleja, jotta työvoiman kysyntä ja tarjonta saadaan kohtaamaan.

Osaamis- ja koulutustarpeiden ennakointi tulee vakiinnuttaa jatkuvaksi ja säännölliseksi prosessiksi. Se on ainoa tapa saada ennakkoinnista todellista hyötyä. Koulutuksien tehtävänä on luoda edellytykset Suomen elinkeinoelämälle ja sen kehittämiseksi. Ennakoinnin avulla ennustetaan mahdolliset ongelmat riittävän ajoissa, jotta toimintamalleja voidaan muuttaa. Se, miten ja millä tavoin ennakointi tulisi tehdä, ei ole kuitenkaan yksiselitteistä. Tarvitaan monia erilaisia menetelmiä, jotta saadaan tarpeeksi kattavaa tietoa.

Tutkin opinnäytetyössäni työelämän ja koulutuksen ennakointia aihepiiristä tehtyjen aiempien tutkimusten ja kirjallisuuden näkökulmasta sekä EKKU-hankkeen

kautta. Luotettavia lähteitä työhöni oli hyvin saatavilla. Euroopan Unioni, valtionhallinto, yliopistot ja muut oppilaitokset olivat tehneet paljon tutkimuksia aiheesta. Lisäksi löysin useita julkishallinnon ylläpitämiä sivustoja, jossa ennakkoinnista uutisoitiin säännöllisesti.

Ennen työn aloittamista minulla oli tästä aihealueesta ja sen merkityksestä ennakkokäsityksiä työhistoriani kautta. Olen aiemmin työskennellyt ammattiopistossa lehtorina yli kymmenen vuotta. Sen perusteella käsitykseni oli, että työelämän ja koulutuksen ennakointi on yhteiskunnan kehityksen ja menestyksen kannalta erittäin tärkeää. Työn tekemisen myötä käsitykseni on vahvistunut entisestään. Uutta tietoa julkaistaan aiheesta jatkuvasti ja sen tutkimista varten on perustettu organisaatioita, joissa tehdään tasokasta tutkimustyötä ja sovelletaan tutkimustuloksia käytäntöön.

Työni empiirisessä osuudessa haastattelin EKKU-hankkeen toimijoita sekä analysoin hankkeessa kerättyä osaamistarvekartoitusaineistoa. Haastattelun vastausten yleistettävyyttä heikensi jonkin verran vastaajien vähäinen määrä, mutta toisaalta vastaajat olivat hankkeessa keskeisessä asemassa, joten he osasivat kertoa hankkeen toiminnasta kattavasti. Osaamistarvekartoitusaineisto oli laaja ja kartoitukseen osallistuvia yrityksiä oli 60 kappaletta, mikä on mielestäni määrä, jonka pohjalta tiettyjä yleistyksiä voidaan tehdä. Työssäni ei julkaistu osallistuvien yrityksen tietoja, joten eettiset periaatteet ja salassapitomääräykset toteutuivat.

Työelämän ja koulutuksen ennakkoinnin aihealueella tehdään jatkuvasti uutta tutkimustyötä ja hanketyötä. Mielestäni aihe on myös tärkeä Lapin ammattikorkeakoululle ja tulevaisuudessa voisi suunnitella uutta hanketta samaan teemaan liittyen.

LÄHTEET

Dufva, M. 2015. Knowledge creation in foresight. Viitattu 28.12.2017 <https://aal-todoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/19322/isbn9789526066080.pdf;sequence=1>

Dufva, M. & Ahlqvist, T. 2015. Miten edistää hallituksen ja eduskunnan välistä tulevaisuusdialogia? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 17/2015. Viitattu 22.12.2017 http://valtioneuvosto.fi/documents/10616/1456483/17_2015+Miten+edist%C3%A4%C3%A4+hallituksen+ja+eduskunnan+v%C3%A4list%C3%A4+tulevaisuusdialogia.pdf/a9e3fc42-10ac-436e-be0d-58646001a108.

Dufva, M., Halonen, M., Kari, M., Koivisto, T., Koivisto, R. & Myllyoja, J. 2017. Kohti jaettua ymmärrystä työn tulevaisuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 33/2017. Viitattu 23.12.2017 http://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/33_kohti-jaettua-ymmarrysta-tyon-tulevaisuudesta.pdf/61a65884-3d8e-46ae-adce-dba625067df5?version=1.0.

E-oppimispalvelut/EKKU 2018. EKKU-hanke. Viitattu 03.01.2018 <https://blogi.eoppimispalvelut.fi/ekku/ekku-hanke/>.

EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen hanke 2016a. EKKU-ennakoinnista kumppanuuteen hanke – hankkeen tarkennus. EKKU-hankkeen dokumentti.

EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen -hanke 2016b. Osaamistarvekartoitus, A22 Puunkorjuu (T2008) 06.10.2016.

EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen -hanke 2016c. Osaamistarvekartoitus, F4312 Rakennuspaikan valmistelutyöt (T2008), 06.10.2016.

EKKU-ennakoinnista koulutukseen ja kumppanuuteen -hanke 2016d. Osaamistarvekartoitus, H494 Tieliikenteen tavarankuljetus ja muuttopalvelut (T2008), 06.10.2016.

Elinkeinoelämän keskusliitto 2011. Oivallus loppuraportti. Viitattu 22.12.2017 https://ek.fi/wp-content/uploads/Oivallus_loppuraportti.pdf.

Euroopan komissio 2002. Alueellisen ennakoinnin käytännön opas Suomi. Viitattu 27.12.2017. <http://www.satamittari.fi/sites/satamittari.fi/files/tiedostot/linkki0ID41.pdf>.

Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hokkanen, P. & Kiiskilä, S. 2018. Ennakoinnilla on merkitystä päätöksenteossa. EMMA Alueellisen ennakoinnin kehittäminen. Viitattu 02.01.2018 http://emma.pilkahdus.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=103.

Holopainen, P. & Uusipaavalniemi, T. 2017. Ennakoinnin toimintamallista ennakoinnin toimintatapaan – keskustelun avaus lappilaisen ennakointityön kehittämiseksi. Lapin kesäyliopisto/Turun yliopisto. Tulevaisuuden tutkimuksen opinnot. Tulevaisuuden tutkimuksen menetelmät käytännössä -harjoitustyö. Viitattu 01.01.2018 http://luotsi.lappi.fi/c/document_library/get_file?folderId=683161&name=DLFE-32532.pdf.

Kajaanin ammattikorkeakoulu 2018. Haastattelu. Opinnäytetyöpakki. <https://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Aineiston-keruumenetelmat/Haastattelu>.

Karppinen, J. 2015. Ennakointi – mitä se on? Luksia, Omnia & Keuda. Viitattu 28.11.2017 <https://www.keuda.fi/assets/Pieni-ennakointiopas.pdf>.

Kiiski Kataja, E. 2017. Julkishallinnon tehtävä on myös ennakoida tulevaa. Sitra. Viitattu 29.12.2017 <https://www.sitra.fi/blogit/julkishallinnon-tehtava-myo-ennakoida-tulevaa/>.

Kokkonen, S., Löf, J. & Niemi, H. 2017–2018. Lapin ammattikorkeakoulu Oy. Asiantuntijahaastattelut 22.12.2017, 06.02.2018 ja 20.02.2018.

Kokkonen, S. 2017. TKI-hankkeista voimaa koulutuksen ja opetuksen kehittämiseen. Teoksessa H. Kangastie (toim.) Kehitetään yhdessä koko Lappia. Lapin ammattikorkeakoulu, Sarja b. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 13/2017, 15-18. Viitattu 04.01.2018 <http://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=896ab2d4-b960-42d5-b5ec-d6a383173b03>.

Lapin luotsi 2018. Ajankohtaista. Viitattu 20.01.2018. <http://luotsi.lappi.fi/ajankohtaista/-/blogs/2967176;jsessionid=07d1f7a41aa077634c6e4ff07cbe>.

Lapin luotsi 2017a. Ennakoima yhdessä! - Lapin ennakoinnin toimintamalli. Viitattu 29.12.2017 <http://luotsi.lappi.fi/toimintamalli>.

Lapin luotsi 2017b. Ennakointilupaukset. Viitattu 02.01.2018 <http://luotsi.lappi.fi/ennakointilupaukset>.

Lapin luotsi 2017c. Lapin ennakointiyhteistyö. Viitattu 29.12.2017 <http://luotsi.lappi.fi/lapin-ennakointiyhteistyo>.

Lapin luotsi 2017d. Lappi ennakoi. Viitattu 29.12.2017 <http://luotsi.lappi.fi/lappi-ennakoi>.

Nissinen, H. 2017. Sitran Megatrendit 2017 käsittelevät työn murrosta, demokratian rapautumista ja talouden ahdinkoa. Sitra. Viitattu 03.12.2017 <https://www.sitra.fi/uutiset/sitran-megatrendit-2017-kasittelevat-tyon-murrosta-demokratian-rapautumista-ja-talouden-ahdinkoa/>.

Opetushallitus 2017a. Ennakointi. Viitattu 29.12.2018 <http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakointi>.

Opetushallitus 2017b. Ennakointi ja ennakointimenetelmät. Viitattu 29.11.2017 http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakointi/koulutus_ja_osaamistarpeiden_ennakointi/menetelmat.

Opetushallitus 2017c. Koulutus- ja osaamistarpeiden ennakointi. Viitattu 29.12.2017 http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakointi/koulutus_ja_osaamistarpeiden_ennakointi.

Routio, P. 2018. Teemahaastattelu. Taideteollisen korkeakoulun virtuaaliyliopisto. Viitattu 06.01.2018 http://www2.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_empiir.html#teemahaas.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009-2012. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Toinen vedos. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 2019. Tampereen yliopisto. Viitattu 12.01.2018 http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/motv_pdf/KvaliMOTV.pdf.

Suomisanakirja 2017. Ennakoida. Viitattu 27.11.2017 <https://www.suomisanakirja.fi/ennakoida>.

Töttö, P. 2004. Syvällistä ja pinnallista: teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.

Valtiontalouden tarkastusvirasto 2011. Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomus 222/2011, Koulutus- ja työvoimatarpeiden ennakointi, mitoitus ja kohdentaminen. Helsinki: Edita.

Virtuaaliammattikorkeakoulu 2018. Haastatteluun perustuvan tutkimuksen suorittaminen. Viitattu 06.01.2018 <http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojak-sot/0709019/1193463890749/1193464131489/1194289380312/1194290540422.html>.

LIITTEET

Liite 1. EKKU-hankkeen hanketoimijoiden asiantuntijahaastattelut

Liite 1. EKKU-hankkeen hanketoimijoiden asiantuntijahaastattelut 1(2)

HAASTATTELUKYSYMYKSET EKKU-HANKKEEN TOIMIJOILLE

VASTAAJAN PERUSTIEDOT:

1. Missä oppilaitoksessa työskentelet?
2. Mikä on toimenkuvasi oppilaitoksessa?
3. Mikä on toimenkuvasi EKKU-hankkeessa?

KYSYMYKSIÄ EKKU-hankkeesta:

4. Miten ajatus EKKU-hankkeesta sai alkunsa? Millaisia tekijöitä oli taustalla?
5. Mihin alueellisiin tarpeisiin EKKU-hanke vastaa?

ENNAKOINTITIETO:

6. Miksi ennakointi on tärkeää?
7. Mistä ja millaisten kanavien kautta Lapin alueella saadaan ennakointitietoa?
8. Onko Lapin alueella mitään erityisiä alueelle ominaisia tekijöitä, joita tulee ottaa ennakoinnissa huomioon?

HANKKEESEEN OSALLISTUVAT YRITYKSET:

9. Miten hankkeeseen osallistuvat yritykset on valittu?
10. Miltä toimialoilta yritykset ovat?
11. Mikä on yritysten kokoluokka?

OSAAMISTARVEKARTOITUKSET:

12. Millaista tietoa tehdyistä osaamistarvekartoituksista on saatu?
13. Ilmenikö hankkeeseen osallistuvien yritysten osaamistarvekartoituksissa mitään yhtenäisiä puutteita tai heikkouksia osaamisessa tai osaamisalueissa (kuvaile millaisia)?
14. Millä menetelmillä saatua tietoa on analysoitu?

Liite 1. EKKU-hankkeen hanketoimijoiden asiantuntijahaastattelut 2(2)

HANKKEEN AIKANA SAADUN TIEDON HYÖDYNTÄMINEN:

15. Millä tavoin-hankkeen aikana saatua ennakointitietoa hyödynnetään?
16. Millaisia koulutuksia saatujen ennakointitietojen pohjalta on suunniteltu?
17. Mitä koulutuksia on jo toteutettu tai toteutuksesta sovittu?
18. Millaisia mahdollisia muutoksia koulutustarjontaan tai koulutuksen sisältöihin on tulossa hankkeen tulosten perusteella?
19. Kuvaile konkreettisin esimerkein millä tavoin hankkeen tähänastiset toimenpiteet ovat vastanneet alueen/hankkeeseen osallistuvien yritysten tarpeisiin.